

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет аграрного менеджменту

УДК

ДОГОДЖЕНО

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

12.01 – КМР. 466 “С” 2021.03.16. 015 ПЗ

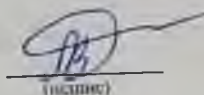
ВАСИЛЬЧУК ТЕТЯНИ ЄВГЕНІЇВНИ

2021 р.

Орієнтація освітньої програми: освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

кандидат економічних наук, доцент

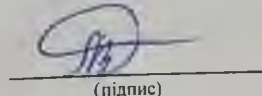

(підпис)

Діброва Л.В.
(ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

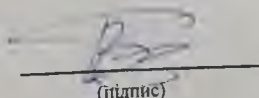
кандидат економічних наук, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

Діброва Л.В.
(ПІБ)

Виконав

(підпис)

Васильчук Т.Є.
(ПІБ студента)

КИЇВ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет аграрного менеджменту

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності
д.е.н., професор Луцяк В.В.
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (ІПБ)
"18" 03 2021 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТЦІ

Васильчук Тетяні Євгенівні

Спеціальність: 073 «Менеджмент»

Освітня програма: «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»

Орієнтація освітньої програми: освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Експортний потенціал зернової галузі України»,**

затверджена наказом ректора НУБіП України від "16" березня 2021 р. №466 «С»

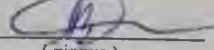
Термін подання завершеної роботи на кафедру 29.11.2021
(рік, місяць, число)

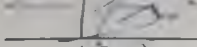
Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи теоретичні та методичні розробки вчених, результати проведених автором наукових досліджень, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, звітність Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, інформація Державної фіскальної служби України, матеріали Міністерства сільського господарства США (англ. USDA) та Адміністрації морських портів України.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методичні аспекти дослідження експортного потенціалу.
2. Аналіз сучасного стану експортного потенціалу зернової галузі України.
3. Перспективи нарощування та ефективного використання експортного потенціалу зернової галузі.

Дата видачі завдання "18" 03 2021 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи Діброва Л.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання Васильчук Т.Є.
(підпис) (прізвище та ініціали студента)

НУБІП України

РЕФЕРАТ НУБІП України

Кваліфікаційна магістерська робота на тему «Експортний потенціал зернової галузі України» містить 86 сторінок, 14 таблиць, 13 рисунків, 8 формул, 3 додатки.

Перелік посилань нараховує 75 найменувань.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, експортний потенціал, зерновиробництво, зернова галузь, диверсифікація експорту, експортна логістика.

Актуальність теми дослідження. Зернова галузь України є перспективним сегментом розвитку аграрного ринку, яка має потенціал як на вітчизняному, так і світовому ринках. Визнана стратегічною, галузь забезпечує продовольчу безпеку, добробут населення і конкурентоздатність країни. В умовах посилення глобалізації саме продукція зернової галузі є пріоритетним напрямком зовнішньої торгівлі, сприяючи зростанню валютних надходжень в бюджет країни та розвитку сільських територій. Ці обставини значною мірою визначають актуальність даної теми дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних підходів та науково-практичних рекомендацій щодо формування, нарощування та реалізації експортного потенціалу зернової галузі України.

Відповідно до поставленої мети в роботі передбачене вирішення таких завдань:

- обґрунтувати понятійний апарат проблеми дослідження, зокрема трактування експортного потенціалу;
- опрацювати методичні підходи щодо оцінки експортного потенціалу зернової галузі;
- проаналізувати кон'юнктуру світового ринку зерна та визначити місце

України на ньому;

- дослідити ресурсний потенціал зерновиробництва в Україні;
- оцінити експортний потенціал зернової галузі України;
- ідентифікувати за результатами аналізу основні шляхи стимулювання та зміцнення експортного потенціалу зернової галузі України;
- визначити детермінанти підвищення конкурентоспроможності продукції зернової галузі України в умовах диверсифікації вітчизняного експорту;
- обґрунтувати пріоритетні напрямки розвитку експортно-орієнтованої зернової логістики України.

Об'єкт дослідження – процес формування експортного потенціалу зернової галузі України під впливом дії внутрішніх і зовнішніх факторів.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на формування експортного потенціалу зернової галузі.

У роботі використані наступні **методи дослідження**: діалектичний метод пізнання та системний підхід, абстрактно-логічний метод, метод аналізу і синтезу, статистико-економічний метод, зокрема, його прийоми - графічний, розрахунково-конструктивний, порівняння тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у здійсненні комплексної оцінки формування експортного потенціалу зернової галузі в результаті якої отримано положення, що визначають наукову новизну,

зокрема, набули подальшого розвитку:

→ визначення особливостей функціонування зернової галузі і факторів, що негативно впливають на її функціонування та реалізацію експортного потенціалу;

→ заходи щодо вдосконалення державної політики, спрямованої на підвищення експортного потенціалу зернової галузі та його ефективної

реалізації, які передбачають, зокрема, формування пакету

організаційно-економічних важелів впливу на нарощування експорту зерна на основі зростання виробництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що використані методичні підходи комплексної оцінки експортного потенціалу дозволять підприємствам зернової галузі своєчасно реагувати на зміни світової кон'юнктури та більш ефективно формувати та ефективно реалізовувати експортний потенціал.

Апробація результатів кваліфікаційної магістерської роботи. Основні результати, викладені в магістерській кваліфікаційній роботі, доповідалися на II Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості» (м. Київ, НУБіП України, 27 квітня 2021 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Нові виклики для аграрного сектору України в умовах глобалізації» (м. Київ, НУБіП України, 26-27 жовтня 2021 р.).

Публікації. Результати магістерської кваліфікаційної роботи опубліковані у

2 публікаціях міжнародних науково-практичних конференцій:

НУБіП України

1. Васильчук Т.Є., Діброва Л.В. Сучасний стан та динаміка торгівлі зерновими між Україною та КНР : матеріали II Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості», м. Київ, 27 квітня 2021 р. / НУБіП України. Київ. 2021. С. 108-112.

2. Васильчук Т.Є., Діброва Л.В. Пріоритетні напрямки розвитку експортно-орієнтованої зернової логістики України. матеріали IV Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. студентів, аспірантів та молодих вчених «Нові виклики для аграрного сектору України в умовах глобалізації», м. Київ, 26 жовтня 2021 р. / НУБіП України. Київ. 2021. С. 25-29.

ЗМІСТ

ВСТУП 7

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ 12

1.1. Роль та значення зовнішньої торгівлі для соціально-економічного розвитку країни 12

1.2. Експортний потенціал як складова економічного потенціалу країни 19

1.3. Методичні підходи щодо оцінки експортного потенціалу зернової галузі 25

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ 29

2.1. Аналіз кон'юнктури світового ринку зерна та місце України на ньому 29

2.2. Ресурсний потенціал зерновиробництва в Україні 41

2.3. Оцінка експортного потенціалу зернової галузі України 51

РОЗДІЛ III. ПЕРСПЕКТИВИ НАРОЩУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ 61

3.1. Шляхи стимулювання та зміцнення експортного потенціалу зернової галузі України	61
3.2. Детермінанти підвищення конкурентоспроможності продукції зернової галузі України в умовах диверсифікації вітчизняного експорту	66
3.3. Пріоритетні напрямки розвитку експортноорієнтованої зернової логістики України	70
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	87

НУБІП УКРАЇНИ

ВСТУП

Актуальність даної теми полягає в тому, що упродовж років незалежності в Україні сформувалась експортно-орієнтована модель розвитку економіки, в якій роль експорту – сприяти економічному зростанню, активізувати наявні та потенційні конкурентні переваги з метою подолання відставання від розвинених країн за основними соціально-економічними параметрами.

Одним з вирішальних чинників досягнення високої конкурентоспроможності є участь суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічних операціях. Протягом останніх десятиліть міжнародне співробітництво безперервно зміцнювалося, постійно з'являлися нові продукти, технології, галузі та форми міжнародного співробітництва, продовжували розширюватися масштабні інвестиційні проекти.

Вагомою передумовою розширення ринків збуту, збільшення обсягів виробництва та підвищення якості продукції стає здійснення експортних операцій,

НУБІП УКРАЇНИ

що дозволяє також створити сприятливе підґрунтя для зміцнення конкурентних позицій підприємства на внутрішньому ринку.

Дослідження питань зміцнення експортного потенціалу зернової галузі є не менш актуальним, оскільки це пов'язано, в першу чергу, з тим, що ринок зерна – стратегічно важлива галузь народного господарства. Її розвитку сприяють родючість ґрунтів та природно-кліматичні умови України. Розвиток технологій вирощування зернових та олійних культур, сушіння та фумгації зерна, удосконалення системи обробки, імплементація сучасних систем мікрозрошення стимулюють швидкі темпи розвитку науково-технічного прогресу, що спричиняє підвищення якості зерна та зростання обсягів його виробництва.

Як результат – зернова галузь спроможна сприяти продовольчій безпеці країни та згенерувати потужний експортний потенціал. Неупередженими причинами експорту зернової продукції виступають природні умови та порівняно з світом, низькі обсяги внутрішнього споживання. Таким чином, протягом останніх п'яти років обсяги експорту зерна збільшилися на 60%, у 2020 році Україна експортувала зерна на суму 9633,6 млн. грн, що становить 19% від вартості усього експорту.

Сучасний стан ринку зерна та його розвиток описані в дослідженнях таких вчених як С. Кваша [29], Н. Голомша [25], О. Грідін [26] та ін. Дослідженню різних аспектів експортного потенціалу на різних рівнях присвячені праці наступних вчених, зокрема, Й.С. Завадський [17], С. Фомішчина [15], О. Кириченко [16], Д.М. Стеченко [13], Т. Голікова [14], Н. Байдала [19] та ін. Проблему нарощування експортного потенціалу підприємств зернової галузі зокрема досліджували у своїх працях такі вітчизняні вчені: Л. Діброва [46], Т. Мельник [8], О. Гончар [24], А. Закімова [26] та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних підходів та науково-практичних

рекомендацій щодо формування, нарощування та реалізації експортного потенціалу зернової галузі України.

Відповідно до поставленої мети в роботі передбачене вирішення таких завдань:

- обґрунтувати понятійний апарат проблеми дослідження, зокрема трактування експортного потенціалу;
- опрацювати методичні підходи щодо оцінки експортного потенціалу зернової галузі;
- проаналізувати кон'юнктуру світового ринку зерна та визначити місце України на ньому;
- дослідити ресурсний потенціал зерновиробництва в Україні;
- оцінити експортний потенціал зернової галузі України;
- ідентифікувати за результатами аналізу основні шляхи стимулювання та зміцнення експортного потенціалу зернової галузі України;
- визначити детермінанти підвищення конкурентоспроможності продукції зернової галузі України в умовах диверсифікації вітчизняного експорту;
- обґрунтувати пріоритетні напрямки розвитку експортно-орієнтованої зернової логістики України.

Об'єкт дослідження – процес формування експортного потенціалу зернової галузі України під впливом дії внутрішніх і зовнішніх факторів.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на формування експортного потенціалу зернової галузі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у здійсненні комплексної оцінки формування експортного потенціалу зернової галузі в

результаті якої отримано положення, що визначають наукову новизну, зокрема, набули подальшого розвитку:

➤ визначення особливостей функціонування зернової галузі і факторів, що

негативно впливають на її функціонування та реалізацію експортного потенціалу;

➤ заходи щодо вдосконалення державної політики, спрямованої на

підвищення експортного потенціалу зернової галузі та його ефективної реалізації, які передбачають, зокрема, формування пакету

організаційно-економічних важелів впливу на нарощування експорту зерна на основі зростання виробництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що

використані методичні підходи комплексної оцінки експортного потенціалу дозволять підприємствам зернової галузі своєчасно реагувати на зміни світової кон'юнктури та більш ефективно формувати та ефективно реалізовувати експортний потенціал.

Апробація результатів кваліфікаційної магістерської роботи. Основні

результати, викладені в магістерській кваліфікаційній роботі, доповідались на II Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості» (м. Київ, НУБіП

України, 27 квітня 2021 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції

студентів, аспірантів і молодих вчених «Нові виклики для аграрного сектору України в умовах глобалізації» (м. Київ, НУБІП України, 26-27 жовтня 2021 р.).

Методи дослідження. У процесі дослідження використано ряд методів: для зіставлення показників та виявлення тенденцій їх зміни – метод порівняльного аналізу; для наочного зображення отриманих результатів дослідження – табличний; при оцінці експортного потенціалу, дослідженні кон'юнктури світового та вітчизняного ринку зерна – статистичний; для ілюстрації кон'юнктурних тенденцій зернового ринку – графічний; для формулювання висновків – абстрактно-логічний; кореляційно-регресійний аналіз – для встановлення взаємозалежності обсягів експорту та імпорту на ВВП на душу населення.

Обсяг і структура магістерської кваліфікаційної роботи. Дана кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Викладена на 86 сторінках основного тексту, включає 14 таблиць, 13 рисунків, 8 формул, 3 додатки. Перелік посилань нараховує 75 найменувань.

Коротка анотація розділів магістерської кваліфікаційної роботи.

У першому розділі виявлена роль та значення зовнішньої торгівлі для соціально-економічного розвитку країни, обґрунтована суть експортного потенціалу як складової економічного потенціалу країни та опрацьовано методичні підходи щодо оцінки експортного потенціалу зернової галузі.

У другому розділі досліджена кон'юнктура світового ринку зерна та визначено місце України на ньому, проаналізовано ресурсний потенціал зерновиробництва в Україні та проведена оцінка експортного потенціалу зернової галузі України.

У третьому розділі запропоновані шляхи стимулювання та зміцнення експортного потенціалу зернової галузі України, визначені детермінанти підвищення конкурентоспроможності продукції зернової галузі України в умовах

диверсифікації вітчизняного експорту та обґрунтовані пріоритетні напрямки розвитку експортно-орієнтованої зернової логістики України.

Публікації. Результати магістерської кваліфікаційної роботи опубліковані у 2 публікаціях міжнародних науково-практичних конференцій:

1. Васильчук Т.Є., Діброва Л.В. Сучасний стан та динаміка торгівлі зерновими між Україною та КНР: матеріали II Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний менеджмент: виклики та можливості», м. Київ, 27 квітня 2021 р. / НУБіП України. Київ. 2021. С. 108-112.

2. Васильчук Т.Є., Діброва Л.В. Пріоритетні напрямки розвитку експортно-орієнтованої зернової логістики України. матеріали IV Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. студентів, аспірантів та молодих вчених «Нові виклики для аграрного сектору України в умовах глобалізації», м. Київ, 26 жовтня 2021 р. / НУБіП України. Київ. 2021. С. 25-29.

РОЗДІЛІ. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1. Роль та значення зовнішньої торгівлі для соціально-економічного розвитку країни

На світовому ринку, на якому діють сталі міжнародні економічні відносини, реалізуються світогосподарські зв'язки, що проявляються через призму основних форм МЄВ, а саме: міжнародний рух капіталу, міжнародну торгівлю, міжнародну міграцію робочої сили та валютно-кредитні відносини. Вказані форми взаємопов'язані між собою та мають безпосередній вплив одна на одну, таким чином створюють певні додаткові стимули задля формування та функціонування єдиної злагодженої системи. Наприклад, переміщення капіталу створює умови для формування нових торговельних зв'язків, а торгівля, в свою чергу, виступає стимулом для міжнародного інвестування. Отже, впевнено можна стверджувати, що ключовим осередком світогосподарських зв'язків є міжнародна торгівля країн, основою якої є зовнішня торгівля окремої країни.

Зовнішня торгівля – це історично перша і найважливіша форма економічних зв'язків між народами і країнами, яка відображає взаємини між товаровиробниками різних країн, які виникають внаслідок міжнародного поділу праці, і виражають їхню спільну економічну залежність.

На думку, О.П. Кіреєва зовнішньою торгівлею слід вважати сферу товарно-грошових відносин однієї країни з іншими [1]. І.Т. Балабанов та А.І. Балабанов дають визначення зовнішньої торгівлі як специфічної форми товарообміну між продавцями та покупцями окремих країн [2].

На нашу думку, найбільш чітко дане поняття розкрито в сучасному економічному словнику, який розглядає зовнішню торгівлю як торгівлю з іншими країнами, за якої відбувається вивіз товарів із однієї країни, тобто експорт, та їх ввіз на територію іншої країни, так званий імпорту.

В Україні зовнішня торгівля виступає об'єктом національного державного регулювання та діє на підставі Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Суб'єктами, що здійснюють зовнішньоторговельні операції є:

- Держава – тобто операції купівлі-продажу товарів чи послуг здійснюються безпосередньо між країнами (одна країна продає іншій, остання відповідно купляє).

- Окремі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності – тобто експортно-імпортні операції відбуваються суб'єктами тієї чи іншої галузі [3].

Зовнішня торгівля характеризується певною системою показників, до якої входять показники обсягів, структури, динаміки та результатів торгівлі.

До показників обсягів слід віднести:

- Експорт (в тому числі реекспорт) – сукупна вартість обсягів продажу товарів або послуг в іншу країну з їх переміщення через митний кордон.
- Імпорт (в тому числі реімпорт) – сукупна вартість обсягів купівлі товарів або послуг в іноземних суб'єктів з їх ввезенням на територію країни-покушця.
- Зовнішньоторговельний оборот – сума показників обсягів експорту та імпорту.

Разом з тим, міжнародний обмін товарів або послуг може відбуватись не лише за рахунок експорту чи імпорту, але й внаслідок їх переміщення через територію третьої країни – транзитом. Таким чином, обсяг зовнішньоторговельного обороту з врахування вартості транзитних товарів або послуг називають генеральною торгівлею.

Серед показників динаміки зовнішньої торгівлі виділяють:

- Темп росту експорту – співвідношення обсягів експорту звітного року до обсягів експорту базового. Завдяки даному показнику можна спостерігати динаміку змін обсягів експорту. Розраховується у відсотках відповідно до формули, наведеної нижче:

$$T_{PE} = \frac{E_1}{E_0} * 100\% \quad (1.1)$$

де, E_1 – обсяги експорту поточного року,

E_0 – обсяги експорту базисного року [3].

● Темп росту імпорту – співвідношення обсягів імпорту звітного року до обсягів імпорту базового. Завдяки даному показнику можна спостерігати динаміку змін обсягів імпорту. Розраховується за формулою нижче та виражається у відсотках:

$$Tr_I = \frac{I_1}{I_0} * 100\% \quad (1.2)$$

де, I_1 – обсяги імпорту поточного року,

I_0 – обсяги імпорту базисного року [3].

● Темп росту зовнішньоторговельного обороту – співвідношення суми вартісних обсягів експорту та імпорту звітного року до суми вартісних обсягів експорту та імпорту базового. Даний показник зображує, як змінювалась величина зовнішньоторговельного обороту відносно інших років. Виражається у відсотках та розраховується за наведеною формулою:

$$Tr_{ЗТО} = \frac{(E+I)_1}{(E+I)_0} * 100\% \quad (1.3)$$

де, $(E+I)_1$ – величина обсягів ЗТО поточного року,

$(E+I)_0$ – величина обсягів ЗТО базисного року [3].

● Темп приросту експорту – співвідношення різниці обсягів експорту звітного року та обсягів експорту базисного року до обсягів експорту базового року, виражене у відсотках. Формула розрахунку зображена нижче:

$$Tr_{ПЕ} = \frac{(E_1 - E_0)}{E_0} * 100\% \quad (1.4)$$

де, E_1 – обсяги експорту поточного року,

E_0 – обсяги експорту базисного року [4].

● Темп приросту імпорту – співвідношення різниці обсягів імпорту звітного року та обсягів імпорту базисного року до обсягів імпорту базового року, виражене у відсотках. Розраховується відповідно до формули наведеної нижче:

$$Tr_{ПІ} = \frac{(I_1 - I_0)}{I_0} * 100\% \quad (1.5)$$

де, I_1 – обсяги імпорту поточного року,

I_0 – обсяги імпорту базисного року [4].

- Темп приросту зовнішньоторговельного обороту – співвідношення різниці суми вартісних обсягів експорту та імпорту звітного року та суми вартісних обсягів експорту та імпорту базового. Даний показник виражається у відсотках та розраховується за відповідною формулою:

$$T_{\text{ЗТО}} = \frac{(E_1 + I_1) - (E_0 + I_0)}{(E_0 + I_0)} * 100\% \quad (16)$$

де, $(E_1 + I_1)$ – величина обсягів ЗТО поточного року,

$(E_0 + I_0)$ – величина обсягів ЗТО базисного року [4].

Найважливішими показниками результатів міжнародної торгівлі слугують:

- Сальдо торговельного балансу – різниця вартості експорту та імпорту, визначена за певний проміжок часу. За умов, коли вартість експорту перевищує вартість імпорту, можна стверджувати, що в країні спостерігається позитивне сальдо, якщо ж навпаки, то слід зазначити, що в досліджуваній країні – негативне сальдо.

Розглянемо основні показники зовнішньоекономічної діяльності України, досліджені за 2016-2020 рр, наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні показники зовнішньоекономічної діяльності України у 2016-2020 рр.

Рік	ВВП на душу населення, дол. США	Експорт товарів і послуг, млн. дол. США	Імпорт товарів і послуг, млн. дол. США	Зовнішньоторговельне сальдо
2016	2185,9	45112,70	44571,10	541,60
2017	2640,3	52579,50	55080,60	-2501,10
2018	3095,2	57280,90	63493,66	-6212,76
2019	3659,8	64050,31	67739,40	-3689,09

2020	3725,6	59367,86	60045,74	677,88
------	--------	----------	----------	--------

Джерело: [5].

Аналізуючи дані таблиці 1.1., спостерігаємо позитивну динаміку росту обсягів експорту, таким чином в 2020 році обсяги експорту товарів і послуг зросли понад 30%, порівняно з показниками 2016 року. Разом з тим, зростали й обсяги імпорту, створюючи при цьому негативне зовнішньоторгове сальдо протягом останніх 4 років. Про це свідчить переважання обсягів імпорту над обсягами експорту, тобто наразі в Україні недостатня кількість товарів чи послуг, необхідна для задоволення потреб населення, хоча цей показник значно зменшився, порівняно з 2018 роком, коли спостерігалось найбільше відхилення в досліджуваному періоді. Незважаючи на це, ВВП на душу населення в Україні зростає, таким чином у 2020 році значення даного показника становить 3725,6 дол. США, що на 70% більше порівняно з 2016 роком та свідчить про підвищення рівня життя українців.

Безсумнівно, кожен ефект відгукується не лише у сфері господарювання, а й соціальному розвитку. З метою забезпечення позитивної соціальної динаміки, гідного добробуту населення, як неодмінна умова підтримання кореляції між потребами і можливостями, соціальні й економічні процеси, безумовно, повинні поєднуватись. Безпосередньо це стосується й зовнішньоекономічного впливу. Саме задля вивчення таких ефектів перед нами постало завдання визначити вплив зовнішньоекономічних факторів, а саме обсягів експорту та обсягів імпорту на значення показника ВВП на душу населення України.

Варто відмітити, що набір показників, що найбільшою мірою відтворюють зовнішньоекономічну діяльність, можливо виявити при наявності раніше проведених досліджень вчених щодо цієї проблематики та наявних статистичних даних [5,7,8].

Користуючись даними табл. 1.2., за допомогою методики багатфакторного кореляційно-регресійного аналізу, було виявлено, який показник серед

досліджуваних найбільше впливає на ВВП на душу населення України. Результати обчислені за допомогою функції Excel-«Регресія» та наведені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Результати розрахунків для моделі залежності обсягу ВВП на душу населення України від обсягів експорту

Регресійна статистика						
Коефіцієнт множинної кореляції R		0,94980642				
Коефіцієнт детермінації R ²		0,902132236				
Нормований коефіцієнт детермінації R ²		0,869509648				
Спостереження (кількість років, за які проведено дослідження)		5				
Дисперсійний аналіз						
	df (кількість ступенів свободи)	SS (сума квадратів)	MS (дисперсія на 1 ступінь вільності)	F (фактичне значення розподілу Фішера)	Значимість F (критерій Фішера)	
Регресія	1	1573509,955	1573509,955	27,653607	0,013397045	
Залишок	3	170702,1368	56900,71228			
Усього	4	1744212,092				
	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95,0%
Y-перетин	-1787,11193	928,146853	-1,92546246	0,14983183	-4740,88945	1166,665593
X ₁	0,08708017	0,01655935	5,258669732	0,01339704	0,034380919	0,139779428

Джерело: власна розробка автора

Спираючись на результати табл. 1.2, можна стверджувати, що модель є адекватною, тому що значення F-критерію та P-значення менше, ніж 0,05 [9]. Отже, показник X₁ статистично значимий. За результатами проведеного дослідження, P-значення для X₂ = 0,06 (дод. А.1.), тобто лише вплив показника обсягів експорту товарів та послуг на ВВП на душу населення України є статистично обґрунтованим.

Рівняння залежності ВВП на душу населення України від зовнішньоекономічних чинників має вигляд:

$$\hat{Y} = 0,09X_1 \quad (1.7)$$

Адекватність моделі встановлено за допомогою визначення коефіцієнта детермінації, який оцінює частку варіації результату за рахунок представлених у рівнянні факторів у загальній варіації результату [6]. У випадку проведеного дослідження, за результатами таблиці, коефіцієнт детермінації = 0,9, що наближено до одиниці та свідчить про те, що між величиною ВВП на душу населення та обсягом експорту товарів і послуг існує функціональний зв'язок, тобто 90% зміни обсягу ВВП на душу населення описані за рахунок зміни обсягів експорту товарів і послуг. Стандартна похибка показника X_1 за даними таблиці становить 0,01655935, що значно менше 1 та дає можливість стверджувати, що коефіцієнт X_1 є значимим.

Отже, проведений регресійний аналіз підтверджує, що між величиною експорту та економічним зростанням існує пряма лінійна залежність, тобто зовнішня торгівля в Україні, та зокрема, експорт товарів та послуг має суттєвий позитивний вплив для соціально-економічного розвитку країни.

Зовнішня торгівля створює можливості для країни в реалізації існуючих порівняльних переваг та появи нових, разом з тим підвищує ефективність використання внутрішніх ресурсів, стимулюючи зміни у їх підходах та надає спроможність отримувати переваги й користь від участі в міжнародному поділі праці, зокрема від спеціалізації.

Інтегруючи господарське життя окремих країн у світогосподарську систему, зовнішня торгівля сприяє інтернаціоналізації світової економіки. Основним джерелом отримання валютних доходів є експорт, який в свою чергу, має соціальне значення, оскільки підвищує зайнятість і доходи в експортних галузях, що позитивно відображається на економічному становищі країни. Імпорт, безпосередньо, залучає споживачів до досягнень світового НТП, збільшуючи вибір однойменних товарів. При цьому імпорт має позитивний вплив й на національне виробництво, оскільки за рахунок використання більш дешевої іноземної сировини, ресурсів, обладнання тощо дозволяє знизити витрати виробництва та отримувати

більші прибутки. До того ж, імпорту посилює конкуренцію на внутрішньому ринку, таким чином впливає на зниження цін, підвищення купівельної спроможності споживачів, підвищення рівня та якості життя населення [10].

Розвиток глобалізації та інтеграції світової економіки в сучасних умовах не може не впливати на Україну, адже її економіка відкрита та має так званий євроінтеграційний вектор розвитку. Активна участь нашої держави в міжнародному поділі праці та її входження до світової економічної спільноти відіграє суттєве значення в розбудові України та покращенні її соціально-економічного стану.

Наявна наразі позитивна динаміка зовнішньоторговельної діяльності України свідчить про те, що роль зовнішньої торгівлі в світовому економічному розвитку постійно зростає.

Отже, зовнішня торгівля як фактор економічного розвитку в сучасних умовах є невід'ємною складовою міжнародних відносин та відіграє ключову роль у становленні та розвитку як економіки України, так і світової в цілому, при цьому її політична, соціальна та економічна сутність зростає.

1.2. Експортний потенціал як складова економічного потенціалу країни

Посилення конкуренції та розвиток зовнішньої торгівлі викликають збільшення експортних та імпортних потоків у світі, тому розвиток експортної діяльності залишається актуальним явищем в Україні. З моменту здобуття Україною незалежності сформувалась експортно-орієнтована модель розвитку економіки, в якій стратегічна роль експорту визначена як засіб сприяння економічного зростання, інструмент активізації існуючих та потенційних конкурентних переваг задля подолання відставання від розвинених країн за ключовими соціально-економічними показниками.

В 2008 році Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі (далі – СОТ) [11], тим самим відкрила для українських підприємств нові ринки та можливості збільшення обсягів експорту.

Наразі більше 65% міжнародного товарообігу за вартістю припадає на готову продукцію, на сировинні товари – лише близько 30%. При цьому в міжнародній торгівлі існує тенденція зниження частки сировини та подальше нарощування частки готової продукції. Розглядаючи структуру українського експорту, можна помітити протилежну закономірність: сировина і продукти низького рівня переробки значно переважають [12]. Тому розвиток і диверсифікація експортного потенціалу України є актуальною проблемою, успішне вирішення якої в умовах посилення глобалізації позитивно впливатиме на динаміку і пропорції розвитку економіки країни та окреслюватиме масштаби й ефективність участі України в міжнародному поділі праці.

Процес формування та реалізації експортного потенціалу є доволі складним та містить безліч аспектів. Дослідженню внутрішньоекономічних та зовнішньоекономічних чинників цього процесу присвячені праці багатьох зарубіжних й вітчизняних вчених, зокрема, Д.Стеченко [13], Т.Голікова [14], С. Фомішин [15], О. Кириченко [16] та інших. Проте окремі питання сутності експортного потенціалу, методичних підходів його оцінки залишаються недостатньо дослідженими.

Державна фіскальна служба України визначає експорт як митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за межами митної території України без зобов'язань щодо їх зворотного ввезення. Та оскільки, нами було встановлено, що експорт є вагомим фактором впливу на економічне зростання країни та її інтеграцію у світовий простір, він набуває певних характеристик потенціалу, тобто прихованої здатності вирішувати проблеми суспільного розвитку та забезпечувати досягнення поставленої мети.

Таке дуалістичне твердження сутності експорту відіграє важливу роль у підвищенні можливостей позитивного впливу на економіку країни та поглибленні методологічного фундаменту розробки напрямів його розвитку.

Професор Й.С. Завадський визначає економічний потенціал як сукупність економічних можливостей держави, які можуть бути використані для потреб суспільства [17].

В свою чергу, академік Л.І. Албакін розглядає економічний потенціал як здатність економіки країни, її галузей та окремих підприємств виробляти продукти, товари, послуги, задовольняти потреби суспільства, забезпечувати розвиток та споживання [18]. Зважаючи на дане визначення деякі науковці узагальнюють, що основою змісту економічного потенціалу виступає виробнича функція. Проте, у визначенні мова йдеться й про споживання, тобто реалізацію вироблених товарів чи послуг на внутрішній і зовнішній ринок. Отже, на нашу думку, експортний потенціал доречно розглядати як складову економічного потенціалу.

У більшості країн світу на різних етапах економічного розвитку виникали проблеми реалізації експортного потенціалу. Особливої актуальності вони набули в країнах з трансформаційною економікою, де найважливішою умовою економічного і політичного самовизначення держави, а також її входження у світогосподарську систему як рівноправного партнера стала реалізація власної зовнішньоекономічної політики. В сучасних умовах такою умовою стали процеси посилення глобалізації, які охопили майже всі країни світу і наразі є мотиваційним чинником розвитку експортного потенціалу.

Разом з тим, в Україні розвиток експортного потенціалу також пов'язаний з особливостями перехідного періоду, під час якого спостерігався тривалий економічний спад і скорочення попиту на внутрішньому ринку, а експорт відіграв роль стримуючого фактору, протидіючи зростанню кризовим подіям.

Існує безліч трактувань економічного потенціалу, при цьому кожне з них має спільні ознаки. На думку С. Домішина, експортний потенціал – сукупність

природних, виробничих, науково-технічних, трудових та фінансових ресурсів країни, що використовуються або можуть бути використані для розвитку її зовнішньоекономічних зв'язків [15].

О. Кириченко визначає експортний потенціал як соціально-економічну категорію ринкової економіки, яка відбиває можливості галузі зберігати або збільшувати обсяг експорту в довгостроковій перспективі, використовуючи сукупність національних і зовнішніх чинників, що дають можливість ефективно конкурувати на світовому ринку [16].

Д. Стеченко трактує експортний потенціал як обсяг благ, які національна економіка може виробляти та реалізувати за своїми межами, а також її здатністю відтворювати свою конкурентні переваги на світогосподарській арені [13].

Т. Голікова розглядає експортний потенціал як основу визначення конкурентних переваг країни та її стратегічних зон господарювання, до яких належать, насамперед, економічна база країни [14].

Таким чином, наведені вище визначення експортного потенціалу дають можливість стверджувати, що експортний потенціал характерний суб'єктам усіх рівнів, тобто складовою експортного потенціалу країни є експортний потенціал галузі, яка в свою чергу вміщує в собі експортні потенціали окремих підприємств.

Разом з тим, експортний потенціал неупереджено пов'язаний з конкурентоспроможністю продукції. Оскільки структура національної конкурентоспроможності трирівнева (країна, галузь, підприємство), можна зробити висновок, що між підвищенням конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку та розвитком експортного потенціалу економіки існує тісний взаємозв'язок.

Отже, підсумовуючи численні трактування експортного потенціалу, на нашу думку, його слід розглядати як самостійну підсистему зовнішньоекономічної діяльності країни, місія якої полягає у забезпеченні конкурентних переваг вітчизняної продукції та у збільшенні її кількості на зовнішніх ринках. Національна конкурентоспроможність обумовлена дією економічних, соціальних і політичних

чинників, саме вони здатні забезпечити пропозицію товарів і послуг, прийнятну для міжнародної торгівлі відповідно до співвідношення ціна-якість. Зростання випуску продукції, зайнятості, факторних доходів та зміцнення позиції національної економіки на світовому ринку повинні бути наслідком впливу цих чинників.

На формування й розвиток експортного потенціалу впливають ті ж чинники, які справляють дію й на конкурентоспроможність національної економіки. Для їх характеристики варто відокремлювати внутрішні й зовнішні фактори. Експортний потенціал має двоскладну природу, оскільки визначає можливості для національного виробництва, а також враховує конкурентні умови на світовому ринку щодо реалізації виробленої продукції. Тому до внутрішніх чинників належать законодавча і нормативна база, діяльність державних установ, кадрове забезпечення, ресурсно-сировинний, науковий та інвестиційно-інноваційний потенціали. До зовнішніх чинників слід віднести ємність та кон'юнктуру ринку і умови конкуренції на ньому [19].

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Рис. 1.1. Чинники, що формують експортний потенціал

Джерело: розроблено автором на основі [19].

Розглянемо детально кожен із зазначених складових залежно від галузі, виду діяльності, рівню розвитку та управління, територіального розподілу тощо.

До виробничого потенціалу як чинника формування експортного потенціалу належать добувна та обробна промисловості, а також утворення сировинних ресурсів. Виробничий потенціал є осередком підвищення конкурентоспроможності продукції, адже сукупність розвинутої наукової бази, відповідного рівня кваліфікації кадрів, достатньої кількості інвестицій в нові технології та обладнання забезпечує можливість випускати нову унікальну високотехнологічну наукомістку продукцію, яка здатна конкурувати на зовнішньому ринку.

Державні інститути формують законодавче середовище для національних виробників та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Їх компетенції полягають у розробці Господарського, Податкового, Бюджетного законів, Митного Кодексу, законодавчих актів тощо. Даний чинник відіграє визначальну роль у розробці й реалізації державної економічної політики, сприяє розвитку експортного потенціалу.

Як елемент внутрішнього середовища, інформаційний та інфраструктурний потенціал об'єднує всі складові експортного потенціалу, зокрема завершальний етап реалізації товару, прямий і зворотний зв'язок між усіма учасниками процесу виробництва і реалізації товару. Інформаційна складова надає можливість прогнозувати розвиток експортного потенціалу, аргументувати довгострокові стратегії збалансування попиту і пропозиції, завойовувати нові ніші на світовому ринку та утримувати старі позиції.

НУБІП України

Соціально-культурний потенціал, на нашу думку, варто також включити до внутрішнього середовища формування експортного потенціалу, оскільки він є осередком утворення людського капіталу, високого рівня культури й освіти, професійних навичок працівників, які об'єднані патріотизмом й налаштовані на сумлінну працю. Адже існує твердження, що на створення людського капіталу й утворення конкурентоспроможності впливає соціально згуртоване суспільство.

Зовнішнє середовище описане кон'юнктурою, умовами конкуренції та ємністю ринку, який цікавить країну-експортера, а також включає міжнародні інституції, які регулюють відносини країн-контрагентів [19].

Таким чином, реалізація експортного потенціалу відбувається у фактичному обсязі зовнішньої торгівлі, в якій спостерігаються конкурентні переваги національної економіки. Разом з тим, зовнішню торгівлю і експортний потенціал слід вважати інструментами прогресії національних інтересів у світогосподарських масштабах та показниками конкурентоспроможності на зовнішньому ринку.

1.3. Методичні підходи щодо оцінки експортного потенціалу зернової галузі

Спрямованість співробітництва українських підприємств з усією державою та міжнародним співтовариством, особливо у формі експортної діяльності, робить актуальним розвиток інвестиційної привабливості національної економіки та різних її складових. Я вважаю, що вирішення цієї проблеми полягає у визначенні та аналізі його експортного потенціалу та динаміки його розвитку. Велику увагу слід приділяти виявленню та ефективному використанню експортного потенціалу. Як я згадувала раніше, експортний потенціал розглядається в теоріях і практиках різних рівнів управління: країн, регіонів, галузей і компаній. Тому з наукових праць видно, що всі ці рівні слід враховувати для оцінки потенційних можливостей.

Оцінка експортного потенціалу країни є основою для вивчення масштабів її перспектив функціонування у світовій економіці та світогосподарських зв'язках, для окремих компаній – їх перспективи функціонування як самостійних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та можливості завоювання нових зовнішніх ринків у зв'язку з конкуренцією та жорстких умовах на ринку. Визначення експортного потенціалу дає змогу контролювати та коригувати показники ефективності для прийняття відповідних рішень щодо вдосконалення та оптимізації структури та збільшення експортного потенціалу. Деякі вчені загалом вважають, що потенціал не вимірюється [20], вважаючи, що він не є постійною величиною і буде постійно змінюватися.

Дослідження різноманітних джерел інформації, а також роботи українських та зарубіжних економістів, які вивчають методи оцінки експортного потенціалу, привели мене до висновку, що загальновизнаної методики визначення не існує.

Багато методів надають власні комплексні показники або набори показників, на їхню думку, можна комплексно оцінити експортний потенціал, оскільки багатогранне поняття потенціалу не можна оцінити за допомогою одного загального показника [21]. Складність оцінки експортного потенціалу полягає в

його складі та значному впливі факторів його розвитку, оскільки деякі з цих факторів важко виміряти математично (якість управління та кваліфікація). Тому деякі вчені стверджували, що дати точне математичне значення потенціалу неможливо [22]. Тому науковці у своїх дослідженнях ототожнюють такі поняття як

«експорт» та «експортний потенціал». Тому дослідники зазвичай оцінюють експортний потенціал шляхом аналізу товарної динаміки та географічної структури експорту зовнішньоекономічної діяльності [23; 24; 25; 26], або, іншими словами, аналізу експортної статистики.

Проаналізувавши велику кількість публікацій, можна зробити висновок, що велика кількість дослідників використовує виробничий потенціал для визначення експортного потенціалу та оцінки його, аналізуючи частку експорту у виробництві.

На думку А.А. Мазаракі, відсутність єдиної методики оцінки експортного потенціалу через певну суб'єктивність концепції та відсутність прямого зв'язку між потенціалом підприємства чи країни та позицією на ринку пов'язано з неможливістю його кількісної оцінки [27]. Слід також зазначити, що в зарубіжній практиці не існує науково визначеного аналога. Американські та західноєвропейські вчені використовують такі поняття, як потенціал компанії та експортна потужність [28].

Оскільки експортний потенціал багатьма авторами пояснюють як здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію, деякі з них оцінюють, аналізуючи конкурентоспроможність продукції чи підприємства в цілому, використовуючи індекс конкурентоспроможності та індекс конкурентних переваг [29].

Існування великої кількості методів оцінки експортного потенціалу обумовлено різноманітністю об'єктів оцінки, авторських методів і, головне, галузевою специфікою об'єктів дослідження. Адже конкретна ситуація галузі визначає перелік факторів, що впливають на розвиток експортного потенціалу, і навіть може визначити його максимальну величину. Адже розвиток деяких галузей обмежується основними виробничими ресурсами – виробництво зерна – землю.

Експортні можливості аграрного сектору в економіці залежать від багатьох факторів, серед яких основну роль відіграють природно-ресурсні фактори.

Найважливішим з них є забезпеченість сільськогосподарськими землями та ефективність їх використання. Цей фактор лежить в основі деяких методів розрахунку параметрів прогнозу експортного потенціалу. Тому О.М. Кириченко бере за основу цей фактор при розрахунку майбутнього експортного потенціалу харчової промисловості.

$$EP'_{ХП} = PP^0 \times I_{ПР} \times I^e \times I_e \times a^0 \times I_a \times \frac{1+R}{d} \times S \times K^0 \times I_k \quad (1.8)$$

де $EP'_{ХП}$ - експортний потенціал харчової промисловості в t-му періоді, млн. дол. США; PP^0 - площа ріллі в базовому періоді, млн. га; $I_{ПР}$ - індекс зміни площі

рілля, частка одиниці; E^0 - ефективність використання рілля в базовому періоді, грн./га; I_e - індекс ефективності використання рілля, частка одиниці; a^0 - частка продукції сільського господарства, яка була спрямована на переробку в базовому

періоді, частка одиниці; I_a - індекс зміни частки продукції, що спрямовується на

переробку, частка одиниці; R - рівень рентабельності продукції харчової промисловості, частка одиниці; d - питома вага сировини в собівартості продукції харчової промисловості, частка одиниці; S - курс національної валюти по

відношенню до дол. США, дол.США/грн.; K^0 - коефіцієнт експортної орієнтації

галузі в базовому періоді, частка одиниці; I_k - індекс зміни експортної орієнтації

галузі, частка одиниці [16].

Таким чином, аналіз методичних підходів щодо оцінки експортного потенціалу свідчить, що стосовно даної проблематики існує велика кількість

досліджень вчених, що, на нашу думку, пов'язано з різноманітністю об'єктів і цілей

оцінки, але більшість науковців у цій галузі спираються на традиційні методи статистичного аналізу, на основі яких проведена оцінка експортного потенціалу зернової галузі України у розділі 2.2. даної кваліфікаційної магістерської роботи.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз кон'юнктури світового ринку зерна та місця України на ньому

Розвиток зернової галузі в Україні більшою мірою залежить від кон'юнктури і тенденцій світового ринку, який прийнято вважати одним з найбільш досконалих

і прогнозованих. На нашу думку, це зумовлено декількома факторами. В першу чергу це пов'язано з тим, що зерно є найбільш популярним продуктом харчування серед населення планети; по-друге, його можливо довгостроково зберігати і транспортувати й по-третє, у зв'язку з прямою залежністю даної галузі від природно-кліматичних умов, вирощувати зерно здатна не кожна країна. Доповнюючи останнє, варто зазначити, що виробництво зерна концентрується переважно в розвинутих країнах, відповідно країни, що розвивається та не в змозі самостійно вирішити питання нестачі зерна, вимушені його імпортувати, таким чином це призводить до росту обсягів торгівлі зерном в світі.

За підсумками 2012/2013-2020/2021 маркетингових років (далі – МР) показники розвитку світового ринку зерна відображають стійку тенденцію росту (рис. 2.1).

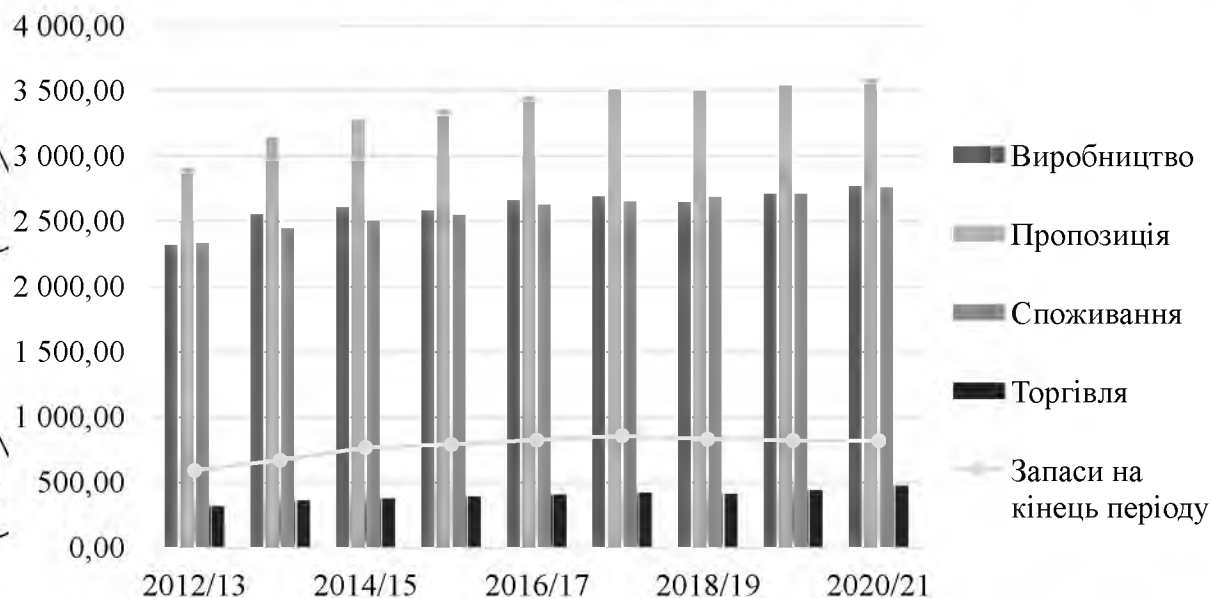

Рис. 2.1. Динаміка розвитку світового ринку зерна протягом 2012/2013-2020/2021

МР, млн. тон

Джерело: [30].

Таким чином, світове виробництво протягом вказаного періоду зросло майже на 20 % (з 2318,6 млн. тон до 2769,60 млн. тон), світове споживання зросло на 18% (з 2333,10 млн. тон до 2762,90 млн. тон), обсяги пропозиції зросли 23% (з 2915,80

до 3 594,30 млн. тон). Запаси на кінець за останні роки збільшились більше, ніж на третину – 38% і в 2020/2021 МР склали 820,5 млн. тон, а обсяги торгівлі зросли майже вдвічі – 49% – з 317,9 до 474,9 млн. тон.

Якщо порівнювати зміну глобальних показників співвідношення обсягу запасів до споживання і співвідношення запасів основних експортерів до їх використання упродовж 2012/2013-2020/2021 МР то тренд свідчить про значне випередження світового споживання над використанням (рис 2.2.)

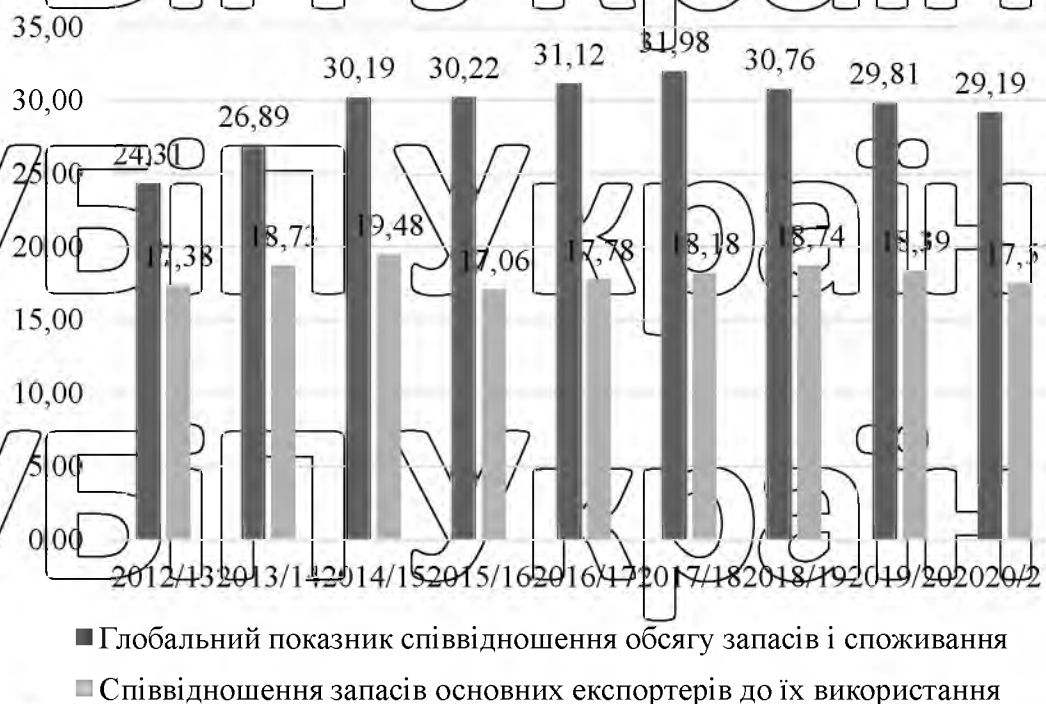

Рис. 2.2. Динаміка зміни глобальних показників співвідношення обсягу запасів до споживання і співвідношення запасів основних експортерів до їх використання в 2012/2013-2020/2021 МР, %

Джерело: [30].

Аналізуючи дані рис. 2.2. можна помітити, що їх співвідношення у 2012/2013 МР мало вигляд 1,4:1, а у 2020/2021 МР 4,7:1 на користь споживання. На нашу думку, такий тренд прослідковується за рахунок динамічного зростання населення планети, що провокує зростання попиту з незначним зростанням світових обсягів

посівів зернових. Та оскільки конкуренція за ринки збуту й рівень волативності цін зростатимуть, це безпосередньо впливатиме й на вітчизняних експортерів зерна.

Виробництво зерна зумовлено трьома ключовими причинами:

1. Споживання людиною – 41%.
2. Корм для тварин – 45%.
3. Інші види використання, враховуючи промислове споживання – решта 14%.

Близько двох третин світового енергетичного споживання становлять кукурудза та пшениця. На світовому ринку зерна функціонують два сегменти:

продовольчий і кормовий. Перший формує ринок пшениці й рису, останній –

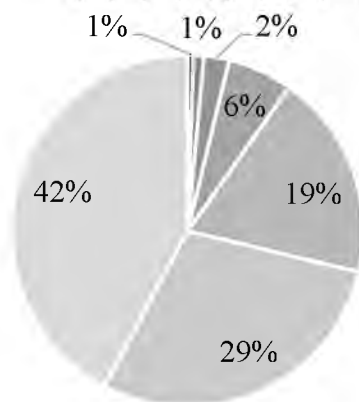
кукурудза та ячмінь, тобто зернові культури кормового використання. Обсяги

виробництва пшениці поступаються обсягам виробництва кукурудзи, яка протягом 6-7 років займає лідируючі позиції. В результаті чого, у структурі світового

виробництва зерна значно переважає виробництво кукурудзи, його частка

становить 42% від загальної кількості обсягів виробництва зернових культур,

пшениці належить 29%, рису – 19%, ячменю – 6% (рис. 2.3.)

■ Жито   ■ Овес   ■ Сорго   ■ Ячмінь
 ■ Рис (мелений)   ■ Пшениця   ■ Кукурудза

Рис. 2.3. Структура світового виробництва зерна

Джерело: [31].

Провідними світовими виробниками кукурудзи, за даними Міністерства сільського господарства США, у 2020/2021 МР є 10 країн: США (360,25 млн. тон), Китай (260,67 млн. тон), Бразилія (63,98 млн. тон), Європейський Союз (63,98 млн. тон), Аргентина (48,50 млн. тон), Україна (30,30 млн. тон), Індія (30,25 млн. тон), Мексика (27,00 млн. тон), Південна Африка (17 млн. тон), Росія (13,87 млн. тон) [32]. В цілому, на перелічені країни припадає 84% світового виробництва кукурудзи, де лєвова частка належить США й становить 32%.

Таблиця 2.1.

Провідні світові виробники кукурудзи, млн.тон

Країна	2019/2020	2020/2021	В порівнянні до 2019/2020, у відсотках
США	345,96	360,25	4
Китай	260,78	260,67	0
Бразилія	102,00	93,00	-9
ЄС	66,74	63,98	-4
Аргентина	51,00	48,50	-5
Україна	35,89	30,30	-16
Індія	28,77	30,25	5
Мексика	26,66	27,00	1
Південна Африка	15,84	17,00	7
Росія	14,28	13,87	-3
Інші	109,49	115,77	6
Світ	1117,56	1120,65	0

Джерель: [32].

Таким чином, аналізуючи дані таблиці 2.1., можемо стверджувати, що основним виробником кукурудзи в світі є США, при чому своїми позиціями країна-лідер не поступається, а навпаки продовжує нарощувати обсяги виробництва, так у 2020/2021 МР вона виробила на 4% більше, ніж у 2019/2020 році. На другій позиції стабільно залишається Китай, обсяги виробництва якого, на протигагу США, у 2020/2021 МР залишились незмінними, порівнюючи з 2019/2020 році. Третя позиція у списку країн-лідерів з виробництва кукурудзи належить Бразилії. Проте не дивлячись на те, що країна зберігає свої позиції, обсяги виробництва у 2020/2021 м.

р знизилась на 9%, порівняно з аналогічним періодом в 2019/2020 МР. Екстремальна спека в штатах призвела до того, що зернові культури, висаджені минулої весни, засихають. Посушлива погода не обійшла осторонь й інші країни,

зокрема Бразилію. Проте проведене дослідження свідчить, що серед перелічених країн, найбільших втрат в обсягах виробництва понесла Україна, виробництво кукурудзи якої у 2020/2021 МР зменшилось на 16% порівняно з 2019/2020 МР

Світовий обсяг споживання кукурудзи у 2020/2021 МР склав 1146,25 млн. тон, що на 1% більше, ніж в попередньому маркетинговому році. Загалом, світові обсяги споживання даної культури мають висхідну тенденцію розвитку і протягом останніх 5-ти років зросли на 5% [32].

Світові обсяги експорту кукурудзи у 2020/2021 торговельному році (жовтень-вересень) склали 184,30 млн. тон, що майже на 30% більше, порівняно з 2016/2017 т.р. У 2020 році США очолила список країн-лідерів з обсягів експорту кукурудзи,

експортувавши близько 68 млн.тон., що становить приблизно 36% світового експорту. В аналізованому році на США, Бразилію, Аргентину та Україну припадало 88% світового експорту кукурудзи, зокрема на останню – 12% [31].

Основними напрямками імпорту кукурудзи є Китай, йому належить 14% від загальної кількості світових обсягів імпорту та у 2020/2021 торговельному році становлять 26 млн.тон, Мексика (9%), Японія (8%), В'єтнам (7%), Південна Корея (6%). Загалом на перелічені країни припадає 45% світового імпорту кукурудзи [31].

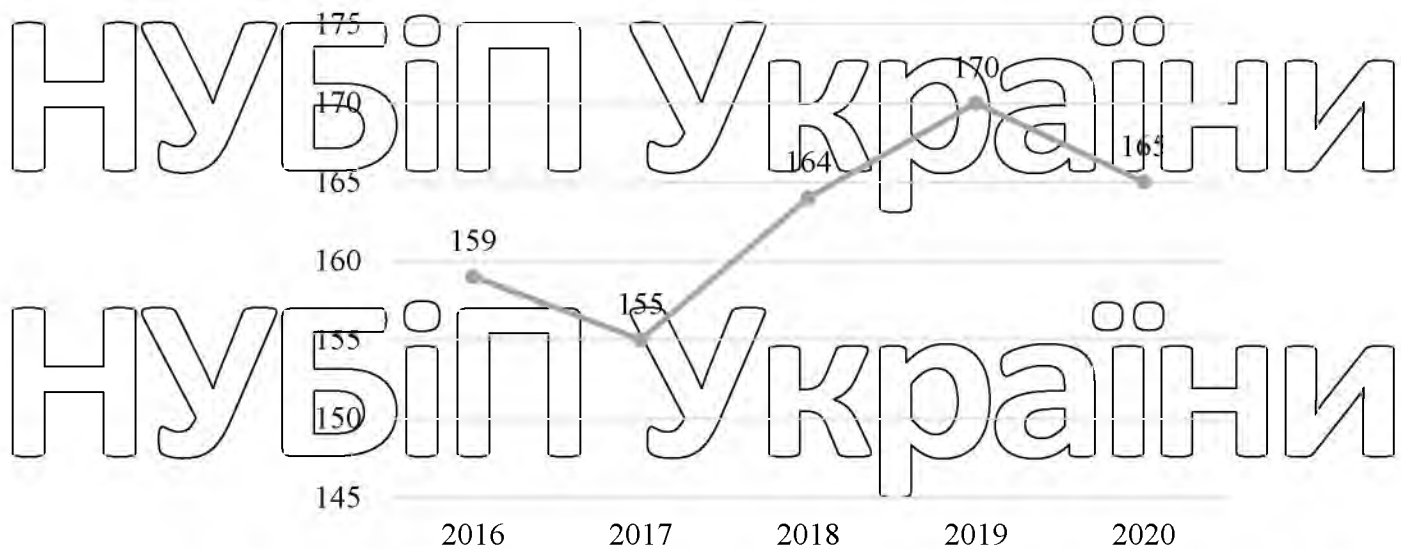

Рис. 2.4. Динаміка середньої світової ціни на кукурудзу, 2016-2020 рр.,

дол.США/тон

Джерело: [31].

Аналізуючи дані рис.2.4., можемо стверджувати, що середня ціна на кукурудзу в світі в 2020 році становила 165 дол. США/тон, що на 3% менше середньої ціни за минулий рік та майже на 4% вище за середню ціну в 2016 році. Найвища ціна в дослідженому періоді зафіксована у 2019 році й складає 170 дол.США/тон.

Пшениця вважається головним хлібним злаком в світовій торгівлі зі середніми обсягами виробництва в 730-760 млн. тон та обсягами споживання в 720-740 млн. тон. В період з 2016/2017 МР по 2020/2021 МР світові обсяги виробництва пшениці зросли на 3%, а світові обсяги споживання – на 6%.

Таблиця 2.2.

Основні виробники пшениці, млн.тон

Країна	2019/2020	2020/2021	В порівнянні до 2019/2020, у відсотках
ЄС	138,74	125,94	-9
Китай	133,59	134,25	0
Індія	103,6	107,86	4
Росія	73,61	85,35	16

США	52,58	49,69	-5
Канада	32,67	35,18	8
Україна	29,17	25,42	-13
Пакистан	24,35	24,95	2
Аргентина	19,78	17,63	-11
ЄС	138,74	125,94	-9
Інші	65,59	62,48	-5
Світ	763,49	775,82	2

Джерело: [33].

Розглядаючи дані таблиці 2.2., можемо стверджувати, що лідером-виробником пшениці у світовому масштабі є Китай. Не дивлячись на те, що обсяги виробництва у 2020/2021 МР зросли менш, ніж на 0,5%, Китай вже більше 10-ти років незмінно очолює список світових виробників пшениці, традиційно випереджаючи Індію та Росію, яка виборола своє почесне третє місце в США та не поступається ним вже протягом останніх 5-ти років. При цьому їх обсяги виробництва постійно зростають. Таким чином, у 2020/2021 МР обсяги виробництва пшениці в Індії зросли на 4%, а в Росії на 16%, порівняно з 2019/2020 МР. Разом на ці країни у 2020/2021 м.р. припадає 42% світового виробництва пшениці від його загальної кількості. Серед країн Європейського Союзу найбільша частка виробництва пшениці належить Франції та Німеччині, обсяги виробництва яких у 2020/2021 МР становлять 30 млн. тон та 22 млн. тон відповідно. Проте аналізуючи попередній рік, ці показники значно зменшились для Франції – майже на 25% і частково для Німеччини – менш, ніж на 5% [33]. Україна серед найбільших виробників пшениці займає 7 місце, її обсяги виробництва у 2020/2021 МР зменшились на 13%, порівняно з 2019/2020 МР й становлять 25,42 млн. тон.

Світовий обсяг споживання пшениці у 2020/2021 МР склав 784,95 млн. тон, що майже на 5% більше, ніж в попередньому маркетинговому році. Загалом, світові обсяги споживання даної культури мають висхідну тенденцію розвитку і протягом останніх 5-ти років зросли на 6% [32].

У 2020 році світовий експорт пшениці склав приблизно 44,8 млрд. дол. США, що на 22,8% більше обсягів міжнародного продажу пшениці у 2016 році, коли

світовий експорт пшениці становив 36,5 млрд. дол. США. Разом з обсягами експорту зросла і його вартість, таким чином у 2020 році вона зросла на 10,7%, порівняно з 2019 роком [34].

Найбільшими експортерами пшениці є Росія, США та Канада, які забезпечують майже половину (45,8%) загальної вартості експорту поживних злакових продуктів (таблиця 2.4.).

Таблиця 2.3.
Основні країни-експортери пшениці у 2020 році

№, п/п	Країна	Обсяг експорту, млрд. дол.США	В співвідношенні до світового обсягу, у відсотках
1.	Росія	7,90	17,7
2.	США	6,32	14,1
3.	Канада	6,30	14,1
4.	Франція	4,50	10,1
5.	Україна	3,60	8

Джерело: [34].

З континентальної точки зору, понад половину світового експорту пшениці протягом 2020 року постачали європейські країни, при цьому відвантаження становили 25,5 млрд. дол. США, або 56,9% від загального світового обсягу продажів, зокрема Україна входить до п'ятірки лідерів з обсягом експорту 3,6 млрд. дол. США у 2020 році та з часткою у світовому обсязі 8%. Північноамериканські експортери постачали 28,3% пшениці, проданої на міжнародних ринках. На Океанію (переважно Австралію) припало 6% експорту пшениці.

Серед найбільших експортерів найшвидше зростаючими постачальниками пшениці у 2020 році, порівняно з 2019 роком, є наступні країни: Польща (зростання на 142,4%), Німеччина (зростання на 66,4%), Литва (зростання 36%) та Латвія (зростання на 32,6%). Зменшення експорту пшениці зафіксували такі країни: Болгарія (зниження на -26,2%), Румунія (на -25,4%), Аргентина (зниження на -13,6%) та Україна (зниження на -1,7%) [34].

У глобальному масштабі пшениця, імпортована протягом 2020 року, принесла загальну суму 47,4 млрд. дол. США. Чверть (25,2%) загального імпорту пшениці у 2020 році належить п'ятирічці найбільших країн-покупців пшениці – Єгипет, Індонезія, Туреччина, Китай, Нігерія (таблиця 2.4.) [35].

Таблиця 2.4.

Основні країни-імпортери пшениці у 2020 році

№, п/п	Країна	Обсяг імпорту млрд. дол. США	В співвідношенні до світового обсягу імпорту, у відсотках
1.	Єгипет	2,70	5,7
2.	Індонезія	5,50	5,5
3.	Туреччина	2,33	4,9
4.	Китай	2,26	4,8
5.	Нігерія	2,06	4,3

Джерел: [35].

Серед вищезазначених країн, найбільші зростання обсягів імпорту пшениці у 2020 році, порівняно з 2019 роком, спостерігаються в наступних країнах: Китай (зростання на 150,8%), Нігерія (зростання на 62,3%), Марокко (зростання на 48,2%) та Італія (зростання на 12,1%).

Країнами, які зафіксували зниження закупівлі імпортованої пшениці є: Нідерланди (зниження на -15,8%), Іспанія (зниження на -12,8%), Єгипет (зниження на -10,9%) та Бразилія (зниження -9,9%) [35].

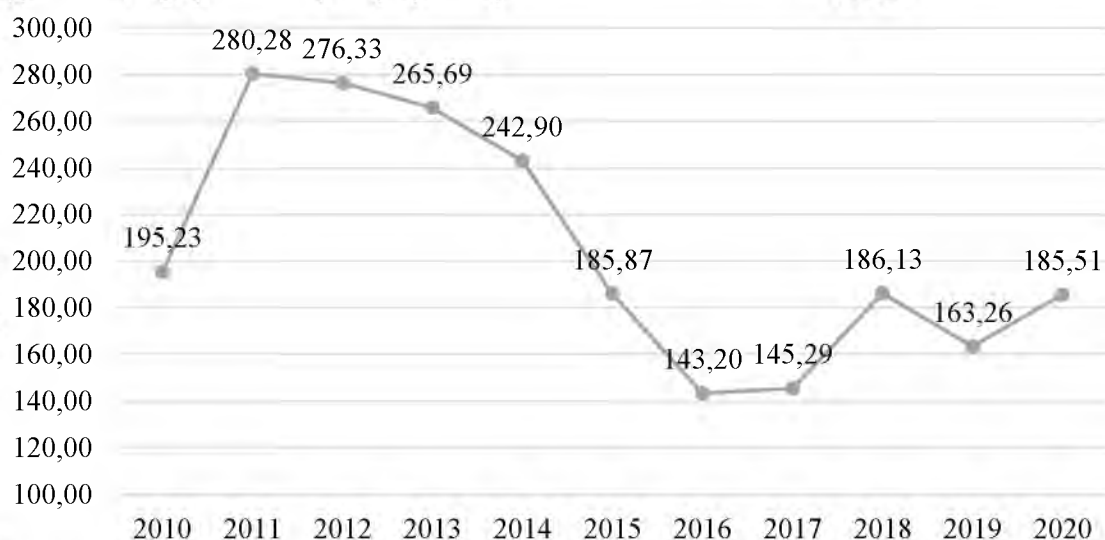

Рис. 24. Динаміка світових цін на пшеницю станом на 01.2010-01.2020 рр.,
дол.США/тон

Джерело: [36].

Протягом аналізованого періоду найвища ціна зафіксована у 2011 році на рівні 280, 28 дол.США/тон. З цього року почалось падіння світових цін до 2016 року, тобто протягом 5-ти років світові ціни на пшеницю малий низхідний тренд. Станом на 1 січня 2020 року ціна однієї тонни пшениці на міжнародному ринку становить 185,51 дол.США, що майже на 14% більше, ніж за аналогічний період аналогічного року й на 5% менше, ніж у 2010 році.

Ключовими факторами цінового росту на світовому ринку зерна є:

1. Зміна клімату – внаслідок ефекту La Niña в країнах Південної Америки, що розвивався восени 2020 року в Аргентині та Бразилії, врожайність зернових значно зменшилась, що в свою чергу призвело до росту цін. Очікується, що до середини цього століття рослинництво відчуже негативний ефект від змін середніх температур, які за режимів опадів, росту частоти та глибини екстремальних погодних явищ, підвищення рівня моря тощо.
2. Китай серед лідерів імпортерів. Власне виробництво зерна в Китаї продовжує зростати, разом з тим поступово зростають й обсяги закупівлі, зокрема пшениці. Це відбувається внаслідок погіршення епідеміологічної ситуації, оскільки Китай традиційно збільшує запаси в умовах нестабільності. Та безпосередньо викликане втратами 50% поголів'я свиней роками раніше, що призвело до його активного відновлення у 2020 році, за рахунок чого зростає імпорту кукурудзи.
3. Протекціоністська політика – надмірне введення експортних обмежень рядом країн задля продовольчої безпеки викликало пожвавлення попиту на світовому ринку. Прикладом є Росія, яка у 2020 році протягом останніх місяців декілька разів змінювала правила гри на зерновому ринку. Спершу владою країни було анонсовано введення експортних квот, далі

запровадження мит, збільшення розміру експортного податку, а в результаті – було оголошено плаваючу митну ставку при експорті зерна. Оскільки Росія є досить потужним гравцем на світовому ринку зерна і лідером з експорту пшениці, така поведінка країни спровокувала дестабілізацію зернового ринку, в підсумку чого в березні 2021 року ціни на ринку пшениці зросли на 15%. Проте завдяки активності інших держав, експортні обмеження яких стали можливостями для інших експортерів пшениці, зокрема України, подальше зростання цін вдалось стримати.

4. Поширення Covid-19. В окремих країнах внаслідок загострення епідеміологічної ситуації в світі довелось відтермінувати старт сільськогосподарських робіт, це відобразилось на площах посівів та врожайності, особливо в США та країнах ЄС. Разом з тим, відбулось зниження попиту на фуражну пшеницю з боку пшениці, оскільки попит на м'ясну продукцію скоротився через запровадження країнами карантинних заходів й погіршення фінансового стану домогосподарств.

Проведений аналіз ринку зерна дає можливість стверджувати, що обсяги його виробництва постійно зростають. З метою забезпечення покупця зерном відповідної якості, відповідної кількості, без значних втрат та пошкоджень, потрібна ефективна логістика – система його зберігання, перевезення і переробки.

Таблиця 2.5.

Індекс ефективності логістики в країнах-експортерах зернових, 2018 р.

Країна	Рейтинг LPI	Бал	Митниця	Інфраструктура	Міжнародні перевезення	Логістична компетенція	Своєчасність	Виявлення та відстеження
Аргентина	61	2,89	2,42	2,77	2,92	2,78	3,37	3,05
Канада	20	3,73	3,60	3,75	3,38	3,90	3,96	3,81
США	14	3,89	3,78	4,05	3,51	3,87	4,08	4,09

Росія	75	3,76	2,42	2,78	2,64	2,75	3,31	3,11
Україна	66	2,83	2,49	2,22	2,83	2,84	3,42	2,65

Джерело: [37].

Як свідчать дані таблиці 2.5, Україна в загальному рейтингу займає 66 місце, це свідчить про позитивну динаміку розвитку логістики, оскільки у 2016 році вона займала 80 місце загальним балом 2,74, що на 3% нижче за показник 2020 року. Загалом Росія, Аргентина та Україна мають відносно схожі показники. На нашу думку, їх ефективність можна віднести до другого типу країн – з достатньою ефективністю, хоча в Росії серед порівнюваних країн найгірша статистика – 75 місце. Серед аналізованих країн, найкращий бал (3,89) в США – 14 місце, що безумовно відносить її до країн з високою ефективністю.

Таким чином, узагальнюючи результати дослідження структури та динаміки розвитку світового ринку зернових культур, можна зробити висновок, що особливістю діючого світового ринку зерна є стабільне збільшення його обсягів виробництва та споживання. Зростання чисельності населення, особливо в країнах, де прослідковується висока питома вага імпорту зернових, плавне підвищення купівельної спроможності та відставання від раціональних норм споживання, зумовлює постійний ріст глобального попиту на зернові. Разом з тим, дисбаланс попиту та пропозиції спровокований і скороченням стратегічних запасів зерна, які мають безпосередній вплив на зростання індексу цін. До причин розвитку такого тренду можна віднести погіршення екологічних та природо-кліматичних умов, що в свою чергу загрожує виробничому потенціалу даної галузі. Та попри всі процеси, які відбуваються в макроекономіці, світовий ринок зерна залишається її динамічною і відповідальною частиною, адже впливає на продовольчу безпеку, як окремої країни, так і глобальної економіки в цілому.

2.2. Ресурсний потенціал зерновиробництва в Україні

Серед напрямів галузі рослинництва, визначальну роль відіграє виробництво зерна, адже воно є безумовною підставою існування продовства та визначає соціально-економічне становище країни у світовому просторі. Саме зернове господарство належить до найбільш ефективних галузей та є стратегічною важливим для економіки країни. Факторами, що позитивно впливають на вирощування зернових культур є сприятливий клімат, помірна кількість опадів, високоякісні показники складу ґрунту. Разом з тим, вони забезпечують внутрішні потреби населення та формують експортні можливості, отримуючи в потрібній кількості якісне продовольче та фуражне зерно. Проте даній галузі виробництва характерно ряд проблем, серед яких низький рівень забезпечення матеріально-технічними ресурсами, недостатнє фінансування тощо.

Рівень розвитку зерновиробництва визначається, в першу чергу, динамікою показників складу та структури посівних площ, обсягів валових зборів та рівнем урожайності (табл. 2.6.).

Таблиця 2.6.
Динаміка посівних площ, валового збору та урожайності в Україні в період 2000-2020 рр

	Посівні площі, тис.га			Валовий збір, тис. тон			Урожайність, ц/га		
	Пшениця	Ячмінь	Кукурудза на зерно	Пшениця	Ячмінь	Кукурудза на зерно	Пшениця	Ячмінь	Кукурудза на зерно
2000	5619	3985	1364	10197,0	6871,9	3848,1	19,8	18,6	30,1
2005	6665	4500	1711	18699,2	8975,1	7166,6	28,5	20,6	43,2
2010	6451	4505	2709	16851,3	8484,9	11953,0	26,8	19,7	45,1
2015	6867	2826	4123	26532,1	8288,4	23327,6	38,8	29,5	57,1
2017	6370	2507	4520	26158,0	8284,9	24668,8	41,1	33,1	55,1
2018	6614	2492	4580	24605,8	7349,1	35801,1	37,3	29,6	78,4
2019	6817	2613	5005	28327,9	8916,8	35880,1	41,6	34,2	71,9
2020	6596	2395	5432	24877,4	7636,3	30290,3	38,0	32,2	56,2
2020 р. у % до 2019	97%	92%	109%	88%	86%	84%	91%	94%	78%

2020 р.	117%	60%	398%	244%	111%	787%	192%	173%	187%
у % до 2000									

Джерело: [38].

Як свідчать дані таблиці 2.6., протягом аналізованого періоду, посівні площі пшениці зросли на 17%, валовий збір – на 144%, а урожайність – на 92%. Разом з

тим, якщо порівнювати досліджувані показники з минулорічними значеннями, то спостерігаємо зниження, таким чином у 2020 році зменшились посівні площі на 3% (з 6817 до 6596 тис. га), валовий збір – на 12% (з 28327,9 до 24877,4 тис. тон), а урожайність на 9% (з 41,6 до 38,0 ц/га). Посівні площі кукурудзи транслюють

стрімкий ріст, у 2020 році значення даного показника становило 5432 тис. га, що на 298% більше, ніж у 2000 році. Це спровокувало відповідний ріст урожайності – на 87% й пригломшливий ріст валового збору – на 687%. Разом з тим, якщо порівнювати досліджувані показники з минулорічними значеннями, то спостерігаємо ріст посівних площ на 9% (з 5005 до 5432 тис. га), проте валовий

збір та урожайність кукурудзи пішли на спад, таким чином у 2020 році зменшились валовий збір кукурудзи – на 16% (з 35880,4 до 30290,3 тис. тон), а урожайність – на 22% (з 71,9 до 56,2 ц/га).

Дані таблиці 2.6. також транслюють певну закономірність, яка діє протягом останніх трьох років – не дивлячись на те, що найбільше посівні площі виділені під пшеницю (23% від загальної кількості посівних площ сільськогосподарських культур у 2020 році), найвищий показник валового збору й урожайності спостерігається у кукурудзи на зерно, якій у 2020 році відведено 19% посівних площ від їх загальної кількості. Ячменю, серед аналізованих культур, у структурі

посівних площ сільськогосподарських культур належить найменша частка – 9%. Відповідно він має найнижчі показники валового збору й урожайності у 2020 році – лише 7636,3 тис. тон та 32,2 ц/га відповідно. При цьому, протягом двадцяти років

посівні площі ячменю зменшились на 40%, та на показники валового збору й врожайності це не вплинуло.

У 2020 році зернові та зернобобові культури вирощували переважно на підприємствах із площею до 100 га, що налічує 19026 підприємства та становить 58,5% від загальної кількості підприємств. При цьому на даних підприємствах спостерігається найнижчі значення показників валового збору та урожайності – 1934 тис. тон й 30,2 ц/га відповідно. Найвищі значення показників зустрічаються у підприємствах із площею більше 3000 га, яких налічується лише 504 одиниці, де валовий збір склав 15785,4 тис. тон – третина від загального обсягу виробництва – та з урожайністю 56,6 ц/га. Таким чином, проведене дослідження підприємств за розмірами площі, з якої зібрано врожай зернових та зернобобових культур у 2020 році (табл. 2.7.) свідчить, що граничні обсяги виробництва та найвища урожайність досягається при найбільших площах збору врожаю, зокрема завдяки використанню новітніх технологій вирощування та використанню високоврожайних сортів досліджуваних культур.

Таблиця 2.7.

Групування підприємств за розмірами площі, з якої зібрано врожай зернових та зернобобових культур, 2020 р.

Площа, га	Кількість підприємств		Валовий збір		Урожайність, ц/га
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. тон	у % до загального обсягу виробництва	
до 100,00	19026	58,5	1934	3,7	30,2
100,01–200,00	3359	10,9	1899,5	3,7	36,6
200,01–500,00	4213	13	5410	10,5	40
500,01–1000,00	2765	8,5	8300,4	16,1	42,2
1000,01–2000,00	1880	5,8	11694,6	22,6	46,3
2000,01–3000,00	566	1,7	6694,1	12,9	48,6
більше 3000,00	504	1,6	15785,4	30,5	56,6
Всього	32513	100	51718	100	46,4

Джерело: [38].

Вирощування пшениці зосереджено на підприємствах з площею до 100 га, що становить 63% від їх загальної кількості, де спостерігаються найменші обсяги виробництва - 1324,7 тис. тон. та найнижча врожайність - 41,6 ц/га. Найкращі значення цих показників зустрічаються на підприємствах з площами 200,01-500,00

га, 500,01-1000,00 га, 1000,01-2000,00 га, де валовий збір складає 3948,2 тис.тон, 4580,4 тис. тон, 4558,7 тис. тон відповідно, а урожайність становить - 38,8 ц/га, 40,5 ц/га, 42,0 ц/га. Це свідчить про рівень технології вирощування пшениці знаходиться

на достатньому високому рівні. Щодо кукурудзи на зерно, то маємо можливість

узагальнити таку закономірність: вища урожайність досягається на більших площах

вирощування. Проте таких підприємств найменша кількість - лише 217

підприємств з площею більше 3000 га мають найвищу урожайність - 68,9 ц/га. В

2020 році середня урожайність досягала позначки 60,9 ц/га, більші значення

зафіксовано на підприємствах з площею збору врожаю від 2000 га. Таким чином,

можемо стверджувати, що для кукурудзи на зерно характерне інтенсивний спосіб

ведення господарства.

Разом з тим, у зоні Полісся та передгірних й гірських районах (північна частина України) спостерігається порівняно невисока родючість ґрунтів, що не

придатні для вирощування зернових культур. У даному регіоні для більшості

зерновиробників продукція озимих зернових залишається єдиним ефективним

джерелом надходження коштів [39].

Виробництво зерна на одну особу за період 2000-2020 рр зросло втричі. У

2020 році обсяги зерновиробництва на одну особу склали 1555 кг, що на 212,9%

більше, ніж у 2000 році та на 13% менше, ніж у попередньому році (рис 2.5.).

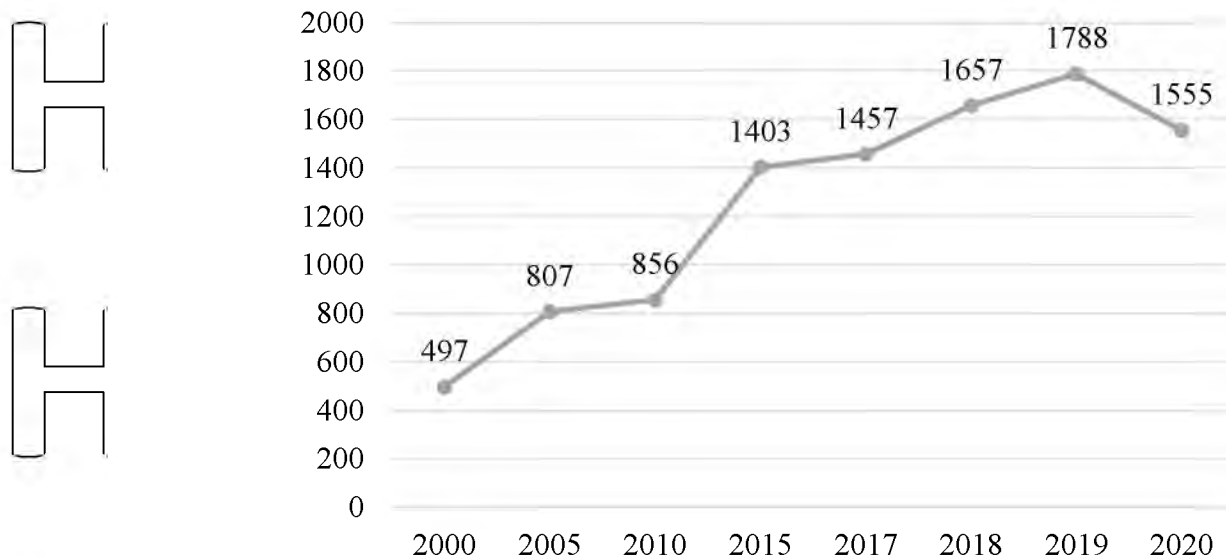

Рис 2.5. Динаміка виробництва зернових та зернобобових культур в Україні на особу, кг

Джерело: [38].

Найбільше зростання обсягів виробництва протягом останніх двадцяти років відбулось у Чернігівській (у 4,44 рази), Сумській (3,44 рази) та Житомирській (2,37 рази) областях, при цьому в Одеській та Луганській областях встановлено скорочення обсягів виробництва на 18,7% та 1,2% відповідно.

Важливе значення в зерновиробництві відіграє система його організації, за якої відповідно до досягнень науково-технічного прогресу кількісно та якісно змінюються її складові. Основним елементом системи є засоби праці, які складають матеріально-технічну основу виробничого процесу. Попіплюючи їх якість та збільшуючи кількість, суспільство набуває можливості створення передумав для прогресивного розвитку.

Відсутність технологічно необхідної техніки в сільському господарстві призводить до збільшення навантаження на неї. Якщо порівнювати даний показник України та світових країн, на один трактор в Україні припадає 125 га ріллі, в Польщі – 9,4 га, в Німеччині – 6 га, в Франції – 13 га, в США – 29 га [40].

Таблиця 2.8.

Динаміка наявності основних видів сільськогосподарської техніки, задіяної в зерновиробництві, 2015-2019 рр.

	2015	2016	2017	2018	2019	В порівнянні до 2015 р., %
Трактори, тис.шт.	127,9	132,7	129,3	128,7	130,5	102%
Комбайни зернозбиральні, тис.шт.	26,7	27,4	26,8	26,3	26,5	99%
У розрахунку на 10000 га посівної площі культур зернових (крім кукурудзи),шт	35	38	38	36	37	106%
Комбайни кукурудзозбиральні, тис.шт.	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	94%
У розрахунку на 10000 га посівної площі кукурудзи, шт	5	5	4	4	4	80%

Джерело: [38].

Аналізуючи дані таблиці 2.8, можемо стверджувати, що кількість наявної техніки з роками майже не змінюється, таким чином кількість тракторів у 2019 році, порівняно з 2015 роком, зросла лише на 2%, а кількість комбайнів зменшилась: зернозбиральних на 1%, а кукурудзозбиральних на 6%.

В сучасних умовах у вітчизняних інженерів є пропозиція техніки нового покоління (енергонасичених та багатоопераційних силових й робочих агрегатів) для промислових виробників, проте основна проблема полягає в обмеженості або повній відсутності фінансування, яке б забезпечило техніко-технологічне доведення дослідних зразків і поставило перспективні моделі на серійне виробництво.

Як свідчать дані таблиці 2.5. (розділ 2.1.), серед аналізованих показників саме інфраструктура логістики України виявилась найгіршим показником оцінювання її ефективності. Вона базується на трьох складових: система зберігання, транспортна система та портові потужності. В свою чергу, систему зберігання формують зерносклади сільськогосподарських виробників, лінійні та перевалочні елеватори, елеватори і термінали переробних підприємств. У 2020 році в Україні нараховано 1312 елеваторів, загальною потужністю 57 млн. тон [41].

Таблиця 2.9.

Рейтинг 10 регіонів з найбільшими елеваторними потужностями, 2020 р.

№ п/п	Область	Кількість елеваторів, шт.	Елеваторні потужності, млн.тонн
1	Одеська	91	5,4
2	Полтавська	105	5,2
3	Миколаївська	67	4,3
4	Вінницька	90	4,1
5	Кіровоградська	91	3,6
6	Дніпропетровська	88	3,5
7	Харківська	84	2,9
8	Хмельницька	69	2,8
9	Чернігівська	68	2,8
10	Сумська	55	2,7
	Всього по Україні	1312	

Джерело: [42].

Наведені дані в табл. 2.9. демонструють, що найбільш розвинену інфраструктуру зберігання зерна у 2020 році мають наступні регіони:

Одеська область, яка за рахунок розширення терміналів наростила елеваторні потужності до 5,4 млн. тон, що на 20% більше, ніж у 2019 році та очолила список регіонів-лідерів;

Полтавська область, що також транслює зростання кількості елеваторів й потужностей, таким чином збільшивши їх на 15%, порівняно з 2019 роком. Проте даний регіон поступається своїм місцем у рейтингу й опускається на другу сходинку;

Миколаївська область, зростання кількості потужностей якої є найбільшими, оскільки в 2019 році даний регіон займав 8-ме місце у рейтингу з кількістю елеваторів – 56 одиниць та елеваторними потужностями 2,5 млн.тон, що менше на 16% та 42% відповідно, порівняно з 2020 роком (Додаток Б.1.).

Вартість послуг, що надають елеватори в Україні є неуніфікованою, тому дослідження їх тарифів кожного елеватора неможливе. В таблиці 2.4 представлені тарифи на послуги заготівельної діяльності для зернових культур, окрім кукурудзи,

філії АТ «ДПЗКУ» «Кіровоградський КХП №1», потужність одночасного зберігання якої наразі становить 132,5 тис. тон.

Таблиця 2.10.

Вартість послуг заготівельної діяльності для зернових культур філії

«Кіровоградський КХП №1» АТ «ДПЗКУ» на 2020/2021 МР

Приймання		Сушіння, грн/тон - %	Очищення, грн/тон - %	Зберігання, грн/тон-день	Відвантаження	
авто, грн/тон	з/д, грн/тон				авто, грн/тон	з/д, грн/тон
21,84	21,84	59,94	31,20	57,60	144,90	144,90

Джерело: [43].

Перевалка зерна на філіях АТ «ДПЗКУ» портових елеваторах в Миколаївській та Одеській областях – на 2020/2021 МР становить 7 дол./тон [43].

Порівнюючи з 2019/2020 МР вартість послуг перевалки зернових в даному товаристві не змінилась.

Узагальнюючи, проведений вище аналіз дає можливість зробити висновок, що система зберігання зерна в Україні здатна забезпечувати сучасні обсяги виробництва зерна, а зростання кількості елеваторних потужностей дає підставу позитивно оцінити можливості перспективних обсягів.

Собівартість виробництва продукції зернової галузу є одним з визначальних факторів її конкурентоспроможності. Протягом останніх 5-ти років кількість витрат на виробництво зернових та зернобобових культур суттєво зростає. Таким чином у 2020 році вона становила 114,50 млрд. грн, що на 26% більше, порівнюючи з 2017 роком.

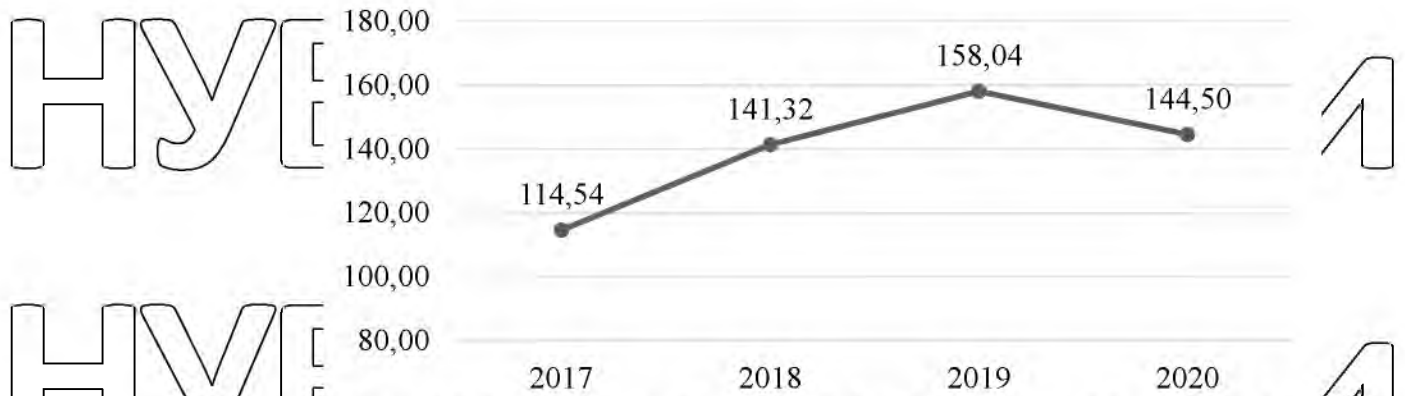
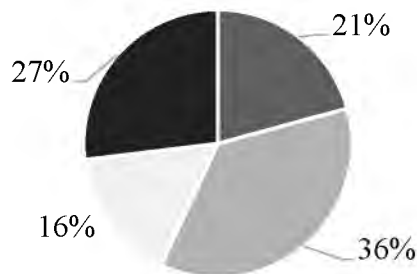

Рис 2.6. Динаміка росту витрат на виробництво зернових та зернобобових культур протягом 2017-2020 рр., млрд. грн

Джерело: [38].

В структурі таких витрат у 2020 році левову частку становлять прямі матеріальні витрати – 50%, найменша кількість витрат припадає на оплату праці – 6%. Така ж закономірність розподілу витрат спостерігається безпосередньо при виробництві пшениці, кукурудзи на зерно та ячменю (Додаток Б.2).

Розглядаючи структуру прямих витрат (рис.2.7.), спостерігаємо, що найбільшу частку – 36% – становлять витрати на мінеральні добрива, насіння та посадковий матеріал займають 21% від загальної кількості прямих витрат, а на паливо-мастильні матеріали припадає 16%.

- насіння та посадковий матеріал
- мінеральні добрива
- паливо і мастильні матеріали
- решта матеріальних витрат

Рис. 2.7. Структура прямих витрат на виробництво зернових культур, 2020 р.

Джерело: [38].

До основних показників ефективності виробництва зерна слід віднести: урожайність, якісні характеристики продукції, затрати праці, собівартість та ціну реалізації та рівень рентабельності. Аналізуючи останній спостерігаємо, що у 2020 році відбувся ріст рівню рентабельності з 11,8% до 20,0%, порівняно з 2019 роком.

За досліджуваний період 2015-2020 рр. найвищий рівень рентабельності зерновиробництва зафіксовано у 2015 році – 42,6%. Починаючи з 2017 року й до 2019 року відбувається його поступове зниження і відповідно у 2019 році спостерігається найнижчий показник – 11,8%.

Таблиця 2.11.

Рівень рентабельності виробництва зернових та зернобобових культур та їх ціни реалізації в період 2015-2020 рр.

Рік	Середні ціни, грн/тон	Рівень рентабельності, %
2015	2912,1	42,6
2017	3771,6	25
2018	4315,0	24,7
2019	3867,5	11,8
2020	4794,1	20

Джерело: [38].

За аналізований період відбулось зростання темпів приросту середньої ціни реалізації на 65%, безпосередньо у 2020 році середня ціна реалізації становила 4794,1 грн/тон, що на 24% вище, ніж у 2019 році.

Узагальнюючи, в ході дослідження було встановлено, що висока врожайність залежить від більшої площі посівів, оскільки можливості впровадження новітніх технологій, внесення мінеральних та органічних добрив тощо на більших площах значно ширші, таким чином – чим більша площа посівів, тим вища їх врожайність, проте в Україні переважна кількість підприємства з площею посівів до 100 га. За

досліджуваний період обсяги виробництва зерна на одну особу зросли втричі, найбільше зростання зосереджено в Чернігівській, Сумській та Житомирській областях. Така тенденція свідчить про те, що в країні відбувається поступове скорочення чисельності населення, а отже й зменшується продуктивність праці – у 2020 році вона становила 853,7 тис. грн, що на 10,6% менше, порівняно з 2019 роком. Позитивні зміни відбулись у системі зберігання зерна, оскільки кількість елеваторів у 2020 році збільшились на 13% з 1164 до 1312 одиниць. В цілому, система зберігання зерна здатна забезпечувати сучасні обсяги зерновиробництва та його експортні потреби.

Таким чином, аналізуючи ресурсний потенціал зерновиробництва, можемо зробити висновок, що він задовільний, адже ціна реалізації зерна та рентабельність виробництва зростає, проте маржа змінюється недостатньо, адже разом з тим зростає й собівартість виробництва.

2.3. Оцінка експортного потенціалу зернової галузі України

Враховуючи роль ресурсних складових експортного потенціалу та їх залежність від виробництва, аналіз особливостей і тенденцій виробництва зернових культур є важливою частиною визначення стану та перспективи експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Україна є одним зі світовим лідером з експорту зерна. Протягом останніх п'яти років обсяги зерновиробництва не досягало позначки, нижче 60 млн.тон.

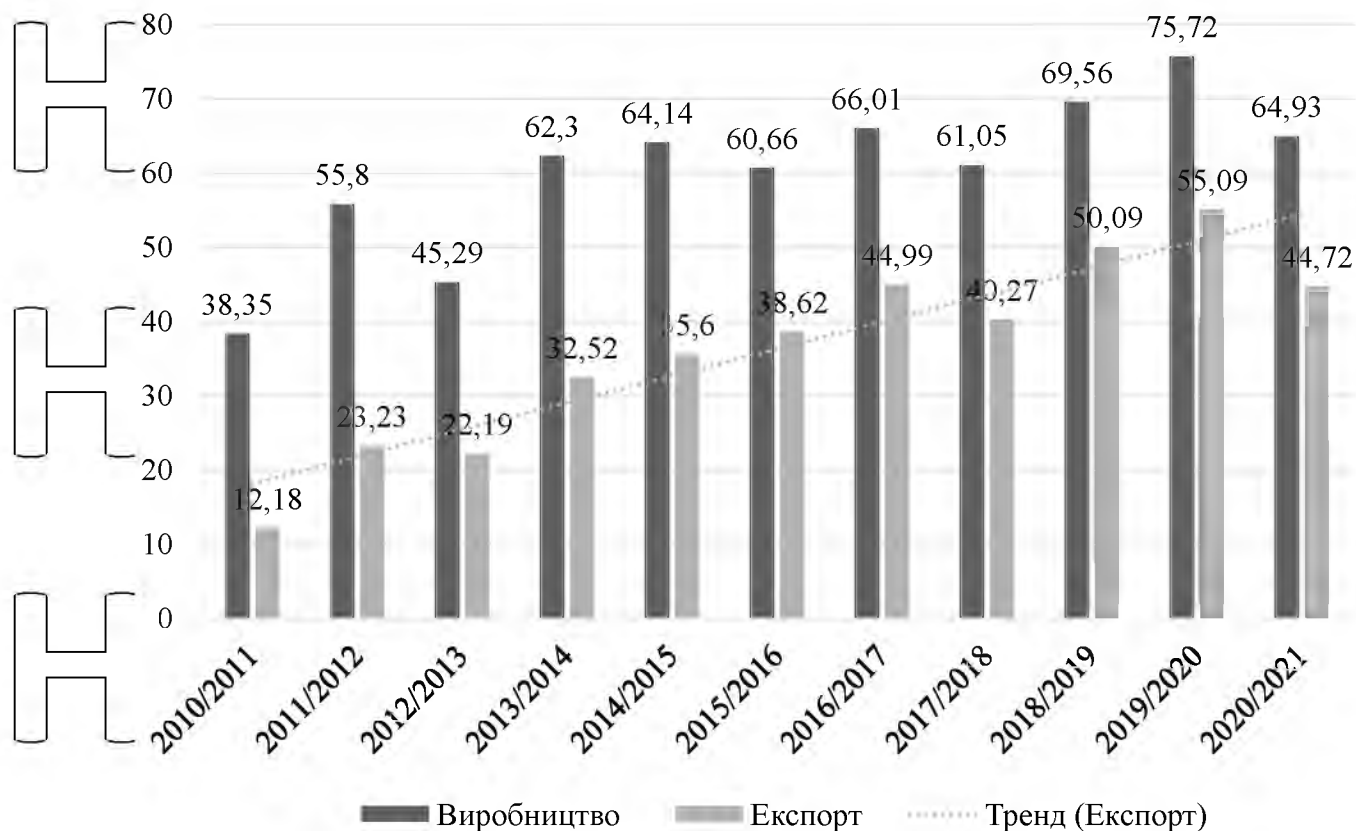

Рис 2.8. Динаміка виробництва та експорту зернових культур в Україні протягом 2010/2011-2020/2021 МР, млн. тон

Джерело: [38].

Аналізуючи дані рис.2.8., можемо зробити висновок, що разом з виробництвом зерна зростає і його експорт, що відбувається, зокрема, через збільшення обсягів продажу кукурудзи. Рекордні обсяги зерновиробництва – 75,72 млн.тон – зафіксовано у 2019/2020 МР, проте внаслідок несприятливих умов, що зумовило скорочення урожайності зерна у всьому світі, в 2020/2021 МР виробництво зерна в Україні склало 64,93 млн. тон, що на 14% менше. Відповідно скоротились обсяги поставок зерна закордон, таким чином у 2020/2021 МР Україна експортувала 44,72 млн. тон (68,8% виробленої зернової продукції), що майже на 20% менше, порівняно з попереднім роком. Та не дивлячись на це, рис 2.12. свідчить, що лінія тренду з обсягів експорту українського зерна спрямована вгору.

Через низьку емісію внутрішнього ринку знизилася купівельна спроможність населення, зросла пропозиція, та значно збільшився потік експорту зерна, про що свідчить його динаміка.

Таблиця 2.12

Динаміка експорту зернових культур з України за основними видами, 2017-2020

Культура	Обсяги експорту, тис. тон	Вартість, млн. дол. США	Ціна, дол. США/тон
2017			
Зернові:	42499	6501,1	152,97
пшениця	17312,7	2759,1	159,37
кукурудза	19393,8	2988,9	154,12
ячмінь	4855,9	710,6	146,34
2018			
Зернові:	42940	7240,6	168,62
пшениця	16373,4	3004,4	183,49
кукурудза	21440,6	3506,1	163,53
ячмінь	3597,5	681,9	189,55
2019			
Зернові:	57925	9633,3	166,31
пшениця	20022,1	3658,4	182,72
кукурудза	32345,9	5218,3	161,33
ячмінь	4143,4	710,1	171,38
2020			
Зернові:	52245	9410,7	180,13
пшениця	18059,8	3595,5	199,09
кукурудза	27915,9	4877,1	174,71
ячмінь	5045,8	877,5	173,91

Джерело: розроблено автором за даними [38].

Дані таблиці 2.12. транслюють зростання обсягів експорту основних видів зернових культур, так обсяги експорту пшениці та ячменю у 2020 році зросли на 4%, порівняно з 2017 роком, а кукурудзи на 44%. Разом з тим, маємо можливість спостерігати зміни ціни, в цілому протягом аналізованого періоду відбувається їх зростання, де найбільший ріст ціни відбувся на пшеницю з 152,97 до 199,09 дол. США/тон, що пов'язано, в першу чергу, зі зростанням вартості добрив, нестабільності інфляційних показників тощо.

У 2020 році за обсягом поставок в Україні першість належала кукурудзі, відвантаження якої склали 27,92 млн. тонн, що становить половину всього експорту зернових, проте порівняно з 2019 роком, експорт кукурудзи скоротився на 4,43 млн. тонн, або на 13,7%.

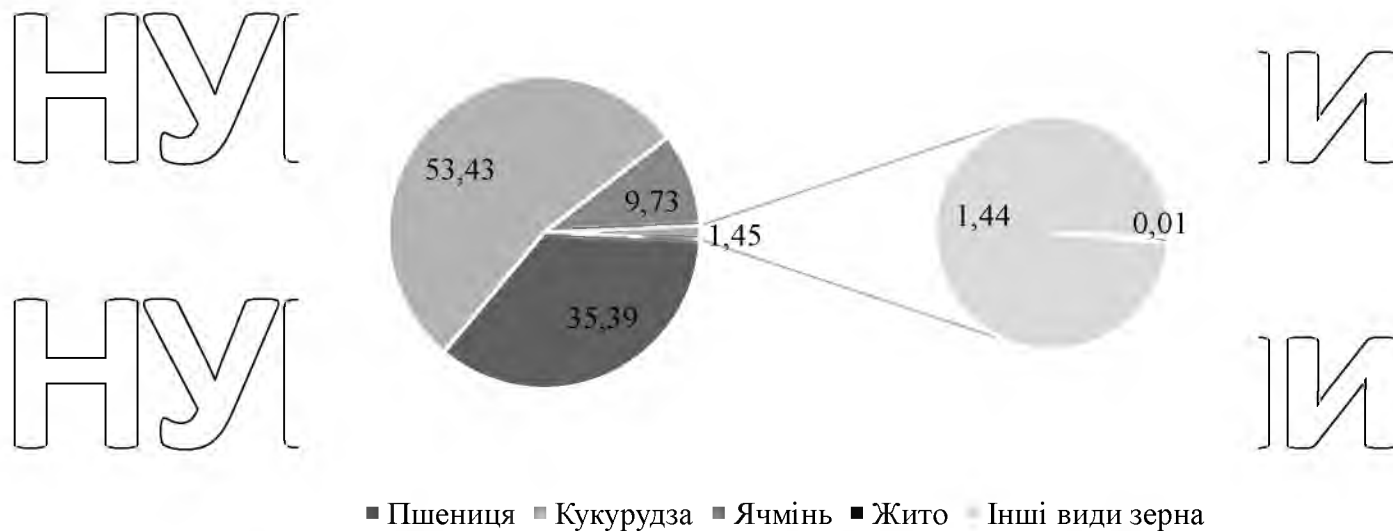

Рис 2.9. Структура експорту зернових культур з України, 2020 р., %

Джерело: [38].

Спираючись на дані таблиці 2.12. та рис.2.9. можемо стверджувати, що у структурі експорту українського зерна переважає кукурудза, 35,4% припадає на пшеницю, 9,73% – на ячмінь. Разом ці культури становлять 98,55 % загальних обсягів експорту зернових культур в Україні.

Таким чином, кукурудза є основною культурою світового та вітчизняного виробництва зернової групи культур. За даними Міністерства сільського господарства США, обсяги її споживання щорічно збільшуються.

Найбільше кукурудзи відправили Черноморський та Миколаївський порти – 9,6 та 8,6 млн. тонн відповідно. З Південного експортували 4,8 млн. тонн, з Одеси – 4 млн. тонн (рис 2.10.).

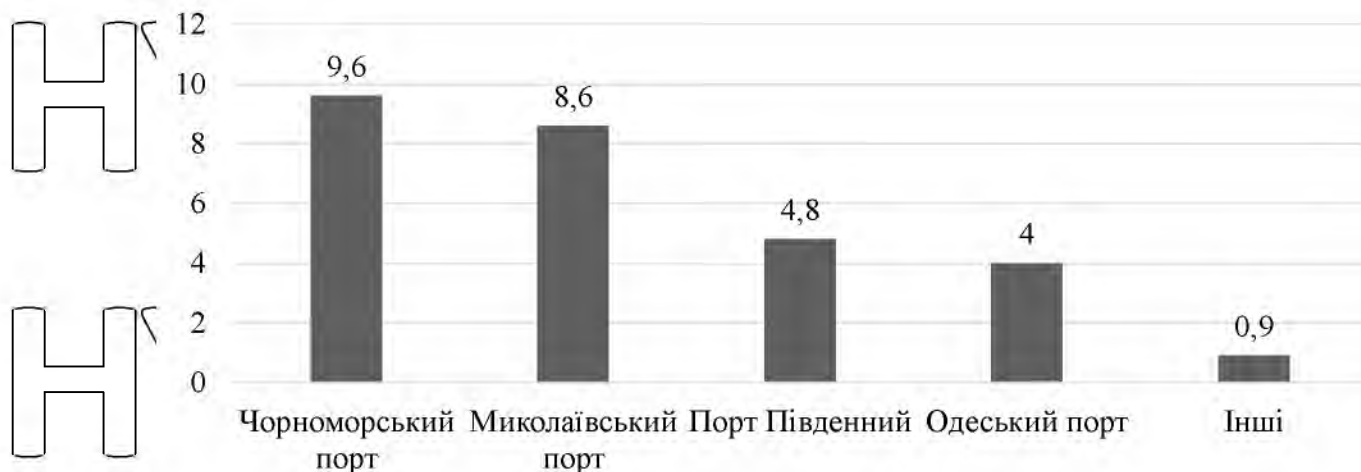

Рис 2.10. Обсяги кукурудзи, відправленої з морських портів України, 2020 р.

Основними постачальниками української кукурудзи на зовнішній ринок у 2020 році є такі:

- Kernel – 5,7 млн. тон;
- COFCO – 2,8 млн. тон;
- ADM – 1,7 млн. тон;
- Nibulon – 1,6 млн. тон;
- Louis Dreyfus – 1,6 млн. тон;
- Agroprosperis – 1,5 млн. тон;
- Bunge – 1,5 млн. тон.

Експорт пшениці з морських портів України в 2020 році склав 18 млн. тон, що на 9,8% менше, ніж у попередньому році. Найбільші обсяги пшениці у 2020 році були відправлені з порту Миколаїв (7,5 млн тон), Чорноморськ (2,9 млн тон), Південний (2,7 млн тон) та Одеса (2,2 млн тон) [44].

Основними постачальниками української пшениці у 2020 році є наступні підприємства:

- Kernel – 2 млн. тон;
- Nibulon – 1,8 млн. тон;

НУВІІП УКРАЇНИ

- Louis Dreyfus – 1,6 млн. тон;
- Cargill – 1,5 млн. тон;
- Sierentz – 1,1 млн. тон;
- COFCO – 882 тис. тон.

Попит на український ячмінь на зовнішніх ринках зріс до 5 млн. тон, що на 902 тис. тон (або 21,7%) більше за попередній сезон. З Миколаївського порту відправлено 1,6 млн. тон ячменю, з Південного – 1,5 млн. тон, 943 тис. тонн з Чорноморська та 377 тис. тонн з Одеси. Найбільший обсяг ячменю експортовано компанією Louis Dreyfus (976 тис. тон), за нею – Kernel (728 тис. тон) та Nibulon (612 тис. тон) [44].

У 2020 році з України експортували 2,2 млн. тон ріпаку, що менше торішніх відправок на 672 тис. тон, або 23,2%. У п'ятіри найбільших експортерів ріпаку зазначено такі компанії, як ADM (693 тис. тон), Cargill (588 тис. тон), а також Nibulon (344 тис. тон), COFCO (304 тис. тон) та Viterra (Glencore) – 114 тис. тон. Головними імпортерами українського ріпаку є країни ЄС, на них припадає 97% усіх відправок, серед них: Нідерланди (638 тис. тон), Бельгія (636 тис. тон), Німеччина (395 тис. тон), Велика Британія (253 тис. тон) та Франція (183 тис. тон) [44].

Експорт сої з України 2020 року знизився, порівняно з 2019 роком, на 1,6 млн. тон і склав 1,1 млн. тон. Головними експортерами сої в Україні є наступні компанії Sodrugesstvo (169 тис. тон), Agroprosperis (165 тис. тон), Grainexpo (139 тис. тон) та Bunge (127 тис. тон). Ключовими країнами-імпортерами сої з України у 2020 році були Туреччина, яка закупила 558 тис. тон зернових, а також Греція (117 тис. тон) та Нідерланди (114 тис. тон) [44].

Отже, серед основних напрямків експорту зерна з України у 2020 році були:

1. Китай (млн. дол. США: 1855). У 2020 році Китай вперше ввійшов в десятку найбільших імпортерів зернових з України з вартістю імпорту в 1,85 млрд. дол. США, що становить 20% обсягів експортованого зерна. Починаючи з

2018 року, Китай збільшив обсяги імпорту зерна з України втричі, а його

НУВІІП УКРАЇНИ

частка у вітчизняному експорті зерна зросла з 8,9% до 19,7%, порівняно з 2019 роком [45]. Незважаючи на пандемію минулого року, українські експортери майже нічого не втратили у грошовому еквіваленті саме завдяки Китаю, адже поки торгівля з ЄС та СНД падала, товарообіг України з Китаєм зріс більше, ніж з іншими. Наслідком вигідних взаємовідносини України з Китаєм стало швидке відновлення Китаю після жорсткого карантину [46].

2. Єгипет (млн. дол. США: 1120). Друге місце серед основних країн-імпортерів українського зерна зайняв, обсяги закупівель якого зменшились на 15%, порівняно з показниками 2019 року. Його частка в загальному експорті цього виду сільськогосподарської продукції склала 11,9%. Загальна кількість імпорту залишиться на рівні попереднього сезону, з невеликим скороченням на 0,37%, що може бути викликано збільшенням початкових запасів (перехідного залишку) на 3,65%. Пшениця і кукурудза лідирують в обсязі загального імпорту – 55% і 40% відповідно.

3. Індонезія (млн. дол. США: 547). Третє і четверте місце поділили між собою Індонезія і Іспанія з частками по 5,8% в зарубіжних постачаннях українських зернових. Індонезія, яка в 2019 р. займала лише шосте місце, в минулому році перемістилася на третє, збільшивши обсяги закупівель українського зерна до 547 млн. дол. США.

4. Іспанія (млн. дол. США: 543). Нагадаємо, що у вересні 2020 року Україна та Іспанія підписали меморандум про взаєморозуміння і партнерство в галузі сільського господарства, торгівлі і харчової промисловості. Він укладений на три роки з автоматичним продовженням ще на три роки, повідомила прес-служба уряду.

5. Нідерланди (млн. дол. США: 519). Країни Європейського Союзу в минулому році значно скоротили імпорт української кукурудзи. Нідерланди з показником 2,9 млн. т. посіли друге місце в списку імпортерів цієї культури.

У порівнянні з 2019 роком, обсяги закупівель знизилися на 900 тис. тон [45].

Аналітики з JP Morgan Chase і Goldman Sachs, двох найбільших банків на Уолл-стріт, заявили, що у світі стартує новий суперцикл, тому варто очікувати зростання ціни на сировину, щонайменше протягом останніх років. Для України новини неоднозначні, оскільки економіка країни залежить від світових цін на сировину. Їхнє зростання призводить до збільшення доходів експортерів, проте разом з тим й збільшується вартість імпортних товарів, особливо природного газу та палива [47].

Незважаючи на відносно велику волатильність цін і та їх безперервні стрибки, ціни продовжують досягати нових максимумів, конкуренція між трейдерами та переробниками посилилася, а фермери продовжують неактивно продавати зерно, сподіваючись, що ціни зростуть ще вище. Основними факторами підтримки ціни на старті сезону були регулярні зниження прогнозів виробництва кукурудзи Україною, США та Європейським Союзом, внаслідок суворих погодних умов, відставання темпів збирання зерна та невтішної інформації про відносно низькі врожаї, зокрема різкого підвищення вартості імпорту Китаєм. Стримуючими факторами є жорстка ринкова конкуренція, посилення оцінок агентств щодо урожаю бразильської кукурудзи та її активний експорт, а також покращення перспектив виробництва кукурудзи та сої в Аргентині, здешевлення нафти. Разом з тим, значний вплив на ціноутворення відіграла нова хвиля пандемії, обумовлена посиленням рядом країн карантинних заходів і пов'язані з ними коливання щодо попиту імпортерів.

НУБІП України

НУБІП України

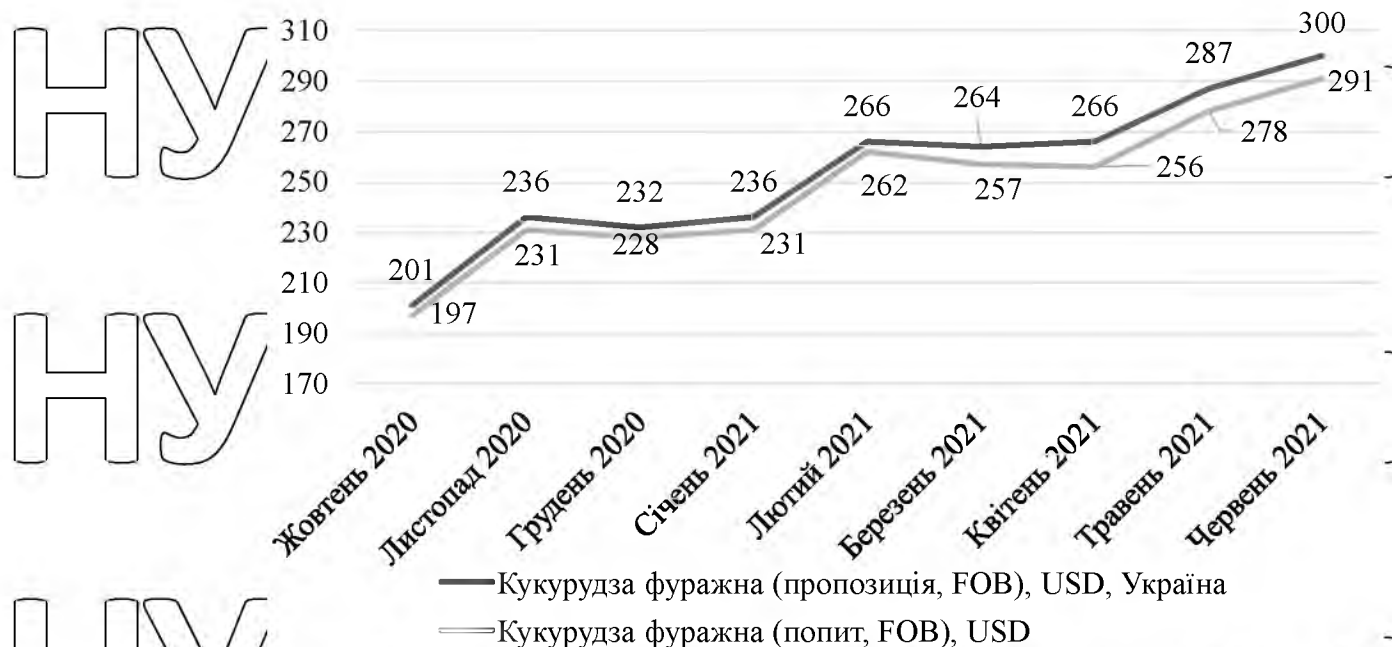

Рис 2.11. Ціни на кукурудзу фуражну помісячно у 2020/2021 МР

Джерело: [48].

Спостерігається значний ріст цін, з жовтня 2020 року до закінчення маркетингового року ціна пропозиції на кукурудзу фуражну на умовах FOB в Україні зростає майже на 50%, разом з тим зростає ціна й попиту на 47%. Можемо зробити висновок, що незважаючи на продовження суперциклу високих цін, українське зерно залишається конкурентоспроможним на світовому ринку, проте пропозиція значно перевищує попит, отже аграріям варто поквапитись, адже така ситуація на ринку свідчить про посилення конкуренції, відповідно ціни поинуть знижуватись. Та доки цінова ситуація залишатиметься сприятливою, аграрії продовжитимуть нарощувати зерновиробництво, зокрема, вирощування кукурудзи, що стимулює розвиток експортного потенціалу.

Таким чином, у ході дослідження експортного потенціалу зернової галузі України, було встановлено що сучасні обсяги виробництва зерна втричі більші, ніж його споживання, зокрема це спровоковано зменшення чисельності населення України та його динамічне зростання в світі, особливо у південно-Східній та Південній Азії. Загалом, сезон 2020/2021 МР виявився складнішим, порівняно з

попереднім, оскільки у південних регіонах країни спостерігався неврожай, а порти та оператори логістики зіштовхнулись зі скороченням обсягів вантажів, разом з тим на це вплинула доволі нестабільна кон'юнктура на світовому ринку зерна. Та

незважаючи на всі складнощі, 2020/2021 МР пройшов досить успішно для інфраструктури та логістики, розвивались річкові перевезення та не спостерігалось затримок чи перешкод при транспортуванні зерна залізницею.

Інтегральне використання методів статистичного аналізу дозволило визначити рушії розвитку економічного потенціалу зерновиробництва, серед яких

важливими є позитивна динаміка виробництва зерна, наявність стабільно зростаючого попиту на українське зерно на зовнішніх ринках, сприятлива цінова

ситуація на ринку, скорочення обсягів внутрішнього споживання в Україні. Та виявити фактори, що стримують його розвиток, серед яких, в першу чергу,

необхідно виокремити незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення та низький рівень рентабельності виробництва у малому бізнесі.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ III ПЕРСПЕКТИВИ НАРОЩУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

3.1. Шляхи стимулювання та зміцнення експортного потенціалу зернової галузі України

Дослідження розвитку експорту зерна є актуальним, оскільки ринок зерна є стратегічно важливою галуззю економіки, а родючість ґрунтів та географічно-кліматичне положення України сприяють розвитку цієї галузі. Водночас бурхливий розвиток науково-технічного прогресу сприяв розвитку технології посіву зернових та бійних культур, удосконалення систем переробки, сушіння та фумігації зерна, впровадження сучасних систем мікрозрошення, що сприяє покращення якості зерна і підвищенню врожайності. Тому ця галузь може забезпечити продовольчу безпеку країни та сформувати потужний експортний потенціал.

Нотифікації від торгових партнерів щодо якості вітчизняної експортної продукції (у тому числі зерна) гальмували розвиток нашого експорту та завоювання нових ринків. З початку 2021 року було отримано 21 нотифікацію від країн-імпортерів зерна, у тому числі 8 нотифікацій від Китаю, 6 нотифікацій від Індії, 5 нотифікацій від Білорусі та по 1 нотифікація від Таїланду та Пакистану [49]. Ці нотифікації стосуються виявлених у зерні завезеного з України грибків, насіння бур'янів, комах шкідників. Наявність цих нотифікацій шкодить іміджу України на світовому ринку, що може призвести до негативних висновків щодо нашого фітосанітарного контролю, що може призвести до призупинення або тимчасової заборони експорту українського зерна.

За даними Національної протиспоживслужби України, для зменшення кількості таких нотифікацій вітчизняним аграріям необхідно підвищувати культуру сільського господарства, вживати профілактичних заходів та підвищувати

фітосанітарну безпеку своєї продукції, покращуючи тим самим фітосанітарну безпеку всієї країни. Те, як Держзодспоживслужба усуває цю проблему, відображено у запровадженні принципу солідарної відповідальності. Іншими словами, державна служба не складає повноваження, але відповідальність за наявність шкідливих організмів у зерні також лежить на сільгоспвиробниках та логістичних мережах, особливо на елеваторах [49]. На думку голови Української зернової асоціації, країна повинна врегулювати системи, які будуть використовуватись для рециркуляції газу в процесі фумігації. Тоді кількість нотифікацій по живих карантинних об'єктах дорівнюватиме нулю [50].

Статус Китаю як найбільшого імпортера кукурудзи може призвести до глобальних змін на світовому ринку зерна, оскільки виробники почнуть садити більше кукурудзи, щоб задовольнити попит Китаю, що, у свою чергу, може призвести до підвищення цін на цю та інші зернові культури. Україна може подвоїти або навіть потроїти експорт зерна до Китаю, але при таких перспективах: перша – підписати двосторонні угоди щодо санітарного стану на пшеницю, сорго та горох; друга – створення українсько-китайського комітету міжнародного сільськогосподарського співробітництва;

третя, намагатися збільшити виробництво органічного ячменю, необхідного для годування свиней, щоб Китай у свою чергу відновив поголів'я [46].

Експортна політика спрямована на регулювання експортних перевезень. Експортні бар'єри включають експортні тарифи - податок, який стягується з кожної одиниці товару, що експортується за кордон. Тому країна обмежує експорт товарів з країни, для якої власні споживачі не задовольнили свої потреби або з якихось причин не хочуть експортувати. До них належать експортні квоти, які покликані забезпечити внутрішніх споживачів достатніми запасами недорогих товарів, щоб запобігти виснаженню природних ресурсів, а також підвищити експортні ціни

шляхом обмеження поставок на зовнішні ринки. Є й інші фактори, які певною мірою гальмують розвиток українського експорту, зокрема:

оскільки деякі країни вживають протекціоністських заходів для захисту своїх ринків, ситуація з виходом українських компаній на світовий ринок дуже ускладнилася;

оскільки вимоги світового ринку до споживачів та екологічних характеристик продукції продовжують зростати, системи сертифікації та контролю якості експортної продукції недостатньо розвинені;

більшості вітчизняних компаній не вистачає досвіду та знань для виходу на світовий ринок, а рівень маркетингової діяльності є низьким;

за рахунок внутрішніх та зовнішніх ресурсів інвестиції в перспективні експортно-орієнтовані проекти суттєво недоінвестуються;

низький міжнародний рейтинг надійності України обмежує можливості використання іноземних інвестицій та кредитів для розвитку українського експорту.

Аналіз конкурентів України на світовому ринку зерна дозволяє зазначити, що експорт зерна є важливим джерелом доходу для українського агробізнесу.

Збільшенню українського експорту продовольства сприяла ситуація на світовому

ринку зерна. Зростання населення світу вимагає збільшення виробництва зерна для продовольства та тваринництва. Тому сучасний стан світового ринку зерна та вітчизняний експортний потенціал роблять Україну однією з основних країн на

світовому ринку. Хоча експорт пшениці набирає обертів, варто зазначити, що

існують внутрішні та зовнішні проблеми, які ускладнюють вихід українських компаній та їх позиції на світовому ринку зерна.

Необхідно зазначити, що в останні роки на світовому ринку зерна спостерігається значне зростання торгівлі зерном через збільшення попиту та

пропозиції. Це не тільки відкриває можливості для розвитку вітчизняного сільськогосподарського експорту, але й несе певні ризики, пов'язані з коливаннями

світових цін на зерно [52]. Конкурентоспроможність українського зерна дає змогу Україні посилити загальну міжнародну конкурентоспроможність у виробництві зерна. Для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва необхідно насамперед удосконалити та розвивати систему збуту та переробки, за якої спроможність України виробляти конкурентоспроможне зерно яке буде конкурентоспроможним на світовому ринку з вищою доданою вартістю. Це дозволить збільшити доходи виробників і валові надходження, а також збільшити внесок аграрного сектору в загальний економічний розвиток України.

Створення нової експортно-орієнтованої моделі сільського господарства потребує особливої уваги до екологічних проблем, найважливішим з яких є широке використання економічних механізмів регулювання природи, підвищення культури сільського господарства та оптимізації природних ресурсів, переходячи тим самим до політики раціонального використання природних ресурсів та ефективного землекористування. Важливим чинником забезпечення високої конкурентоспроможності виробництва зерна є підвищення його інтенсивності до оптимального рівня, що визначається співвідношенням ціни на зерно та матеріалів промислового виробництва. Подальше інтенсивне виробництво зерна відбувається на основі інновацій, через оснащення господарств, розвиток ресурсозберігаючих технологій, покращення землекористування, сівозміни, землеробства, удобрення та хімічної меліорації, захисту рослин, селекції, вдосконалення насінництва та розвиток зернового ринку. Вітчизняним сільгосп підприємствам варто запровадити у свою діяльність кооперативну логістику – ефективний спосіб кооперації, який також може вирішити проблему зберігання продукції.

Щоб знизити собівартість українського експортного бізнесу зерна, необхідно оптимізувати цикл реалізації зерна. Традиційно ціни на зерно коливаються протягом року за чітким графіком: найнижча ціна на новий урожай – починається відразу після збирання зернових, поступово збільшується до найвищого значення з лютого по березень, а потім поступово знижується до наступного врожаю. Зерно

продається відразу після збору врожаю, щоб мінімізувати витрати на зберігання, транспортування, доочищення та досушку, але є втрата в ціні. При наявності зернових складських приміщень (елеватори, склади, зернотермінали) можна зберігати зерно деякий час до встановлення максимальної ціни. Проте, відповідно, вартість зберігання та перевалки продовжує зростати, а поточна вартість дуже висока.

З метою підвищення конкурентоспроможності України в експорті зерна необхідно враховувати досвід основних світових гравців на цьому ринку, особливо впроваджувати інновації, які успішно впроваджуються в цих країнах які дають 10-15% розвитку та водночас можливість створити високопродуктивну основу розвитку вантажного пункту.

Разом з тим найкращим важелем для потенційного зростання ринкової вартості є форвардні контракти. Довгострокові контракти для сільськогосподарських товаровиробників України – це можливість зафіксувати очікуваний прибуток від посіву сільськогосподарських культур. У структурі торгівлі продукцією зернової галузі форвардні контракти займають близько 35%. Форвардні контракти в Україні є єдиним інструментом, який дає змогу вітчизняним зерновиробникам зафіксувати маржу.

Результати проведеного дослідження дають можливість стверджувати, що експорт зернових є одним з основних джерел зовнішньої торгівлі України. Останніми роками продовжує збільшуватися характер сировини для українського зернового експорту. У структурі експорту зерна України домінує фуражне зерно.

Тому Україні необхідно нарощувати виробництво та експорт високоякісного зерна та продуктів його переробки. Зокрема, важливу роль відіграють інвестиції в матеріально-технологічну базу виробництва зерна, оскільки інвестиції в сучасну технологію посіву прямо пропорційні прибутку від реалізації цього ж зерна.

Тому, зважаючи на зазначене вище, встановлено, що основними шляхами стимулювання та підвищення ефективності використання експортного потенціалу зернової галузі України полягає в наступному:

використання потенціалу, можливостей та переваг вступу до СОТ;

розробка чіткого та прозорого механізму відшкодування експортного ПДВ;

модернізація процедур імпорту та обмеження можливостей митних службовців приймати особисті рішення;

гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами якості та сертифікації продукції.

3.2. Детермінанти підвищення конкурентоспроможності продукції зернової галузі України в умовах диверсифікації вітчизняного експорту

В умовах глобалізації та інтеграції державний нагляд за зерновою промисловістю суттєво впливає на основні категорії конкурентоспроможності та їх фактори – стан та динаміку попиту, пропозиції та кон'юнктури ринку. Тому дуже важливо для ефективного та конкурентоспроможного управління зерновиробництвом

- використовувати різноманітні методи та важелі для управління 116 процесами реорганізації, здійснювати реструктуризацію та сегментацію виробництва;
- інвестувати капітал, матеріально-технічні ресурси у галузь;
- горизонтальні та вертикальні фінанси.

Зазначимо, що ефективність і конкурентоспроможність виробництва зерна формуються в сучасному конкурентному середовищі. Вони є важливим проявом ринкових відносин у розвитку зернової галузі, виконуючи такі функції: стимулювати ефективність виробництва, продуктивність праці, галузевий нагляд, оцінку стилю управління, інновації, адаптацію, розподіл і контроль.

Крім того, вітчизняний та зарубіжний досвід свідчить, що важливим чинником формування високого рівня конкурентоспроможності у виробництві зерна є підтримка держави. Тому формування конкурентоспроможного виробництва зерна вимагає від держави посилення підтримки галузі, його завданням є підтримка достатнього внутрішнього попиту, контроль якості продукції, збільшення експортного потенціалу галузі, захист законних інтересів учасників ринку, забезпечення національної продовольчої безпеки. Цей регуляторний механізм включає додаткову роль іпотечних закупівель зерна та інтервенційних фондів, прийняття національних стандартів якості зерна і контроль за їх дотриманням, підтримку експортерів зерна за допомогою тарифних і нетарифних методів, а також допомогу виробникам у сертифікації продукції. Відповідність національним та міжнародним стандартам. Стандартом ефективності державного нагляду за продовольчим ринком є збалансованість попиту та пропозиції, збереження економічних інтересів усіх учасників ринку та досягнення національної продовольчої безпеки.

Для адаптації вітчизняних підприємств-експортерів зерна на мікрорівні вирішальне значення має конкурентоспроможність самих підприємств та продукції, яку вони виробляють. Конкурентоспроможність підприємств-експортерів зерна можна розглядати, виходячи з таких параметрів: здатність підприємства однаково ефективно функціонувати на внутрішньому та зовнішньому ринках, здатність продукції підприємства конкурувати з аналогічною іноземною продукцією; здатність підприємства отримати конкурентну перевагу завдяки високій якості продукції; використання всіх наявних ресурсів і висока ефективність управлінської діяльності безпосередньо впливає на зростання якості продукції та її конкурентоспроможності [52].

У процесі дослідження було встановлено, що зернова галузь України має конкурентоспроможне виробництво, що дає країні можливість посилити загальну міжнародну конкурентоспроможність виробництва зерна. Для підвищення

ефективності роботи національних зерновиробників, перш за все, необхідно вдосконалити та розвивати систему маркетингу та переробки, за якої виробництво зерна з вищою доданою вартістю буде конкурентоспроможним на світовому ринку.

Це дозволить збільшити доходи виробників і валютні надходження, а також збільшити внесок аграрного сектору в загальний економічний розвиток України.

Водночас існує ряд факторів, які обмежують конкурентоспроможність зернового господарства України. Їх можна класифікувати по-різному. Деякі фактори накладаються і можуть підсилювати один одного, а деякі фактори важливі для певного типу продукту або процесу, але можуть не бути пов'язаними з іншими факторами.

Головною умовою підвищення конкурентоспроможності експортних підприємств має бути виробництво та використання всіх наявних ресурсів та участь у процесі виробництва зерна. В основному це стосується фінансів, праці, технологій, інвестицій, інновацій та інформаційних ресурсів.

Крім якості та безпеки, адаптація до ризиків підприємств-експортерів зерна здійснюється шляхом коригування ціни на товарну продукцію, оскільки основними економічними факторами, на які впливає країна, є ціноутворення, кредити, страхування, бюджети. Внутрішнє середовище ринку зерна визначається ринковим механізмом через попит, пропозицію, конкуренцію та ціни. Економічний механізм ринку зерна підкоряється основним об'єктивним законам – попиту, пропозиції та вартості.

Для підвищення економічної ефективності виробництва зерна та сільського господарства необхідно взяти таких основних заходів:

- будівництво, реконструкція та модернізація зернових сховищ та переробки.

Інвестування в нові зерносховища – це не лише будівництво елеваторів, а й розвиток місцевого транспорту та соціальної інфраструктури, створення нових можливостей для працевлаштування;

• зміцнити репутацію України як гаранта регіональної та глобальної продовольчої безпеки. Набуття Україною такої репутації є необхідним для забезпечення глобальної мети сталого розвитку та є основою економічної політики, спрямованої на встановлення довгострокових економічних відносин з партнерами.

Відносини між виробниками, споживачами та трейдерами мають бути перетворені в механізм довгострокового партнерства та взаємної вигоди;

• поступово покращувати якість вітчизняного зерна. Змінити позицію України у світі як найдешевшого постачальника фуражного зерна змінилася.

Поступове підвищення якості - довгострокова перспектива еволюції ринку зерна в умовах подальшого зростання вимог до продукції;

• досягнення прозорості та передбачуваності ринку. Ринкова інформація повинна надаватися всім типам користувачів, бути точною, надійною та здатною гарантувати, що додатки всіх операторів ринку є практичними - з метою підвищення ефективності прийняття та реалізації виробничих рішень.

Знаходячи та розвиваючи нові ринки збуту виробленої продукції, можна також підвищити економічні переваги сільськогосподарського виробництва. На жаль, більшість виробників не можуть продати свою продукцію. Тому необхідно покращити роботу відділу маркетингу, щоб вивести продукт на ринок.

Водночас розвиток вітчизняного ринку зерна потребує швидкого скорочення розриву між зростанням виробництва зерна та швидкістю розвитку транспортно-логістичної інфраструктури. Необхідно встановити чіткі та прозорі «правила гри»

на ринку для стимулювання здорової конкуренції та залучення приватних інвестицій у розвиток логістичної та транспортної інфраструктури. Також необхідно посилити державний контроль за використанням тарифів на залізничну інфраструктуру та стимулювати інвестиції в модернізацію зернових складів і перевантажувальних баз, автоматизацію транспортно-логістичних процесів, що поступово підвищить ефективність внутрішнього зернового ринку.

НУБІП УКРАЇНИ

Отже, можемо зробити висновки, що лідируючі позиції України на світовому продовольньому ринку сприятиме підвищенню її конкурентоспроможності та якості вітчизняного зерна шляхом комплексної та системної роботи, розвитку та активного впровадження принципів зернової логістики, посилення присутності України в міжнародних організаціях (FAO, Міжнародна зернова рада, Всесвітній комітет продовольчої безпеки), прозорість і простежуваність ринку.

3.3. Пріоритетні напрямки розвитку експортноорієнтованої зернової логістики України

Ряд заходів, вжитих виробниками зерна для збільшення виробництва, призвів до зростання виробництва з року в рік, що призвело до збільшення експорту. Однак прискорене зростання морських транзитних перевезень не відповідає бажаному рівню ефективності логістики. Оскільки витрати на логістику становлять відносно високу частку ціноутворення зерна, його конкурентоспроможність на міжнародному ринку знижується. Багато проблем, пов'язаних з транспортуванням зерна в порти, викликані недоліками кожного виду транспортування. Розвиток інфраструктури зернових терміналів та раціональне використання автопарків і зерновозів необхідно враховувати фактичні потреби в перевезеннях. Хоча більшість транспортних перевезень здійснюється залізницею, це також викликає найбільше проблем.

Одним з основних напрямків удосконалення організації транспортних засобів є маршрутизація, що дозволить знизити витрати на початкову та кінцеву роботу та експлуатаційні витрати, пов'язані зі збором транспортних засобів на станціях навантаження. Крім того, його перевага полягає в тому, що залізнична станція знаходиться поблизу ферми, а автомобільний транспорт під час перевезення розвантажується до елеватора, що знижує витрати на сортування вагонів по

залізниці. Найкраще використовувати цю технологію за наявності відповідної кількості відносно дешевих вагонів-зерновозів, навіть якщо їх технічні умови незадовільні, оскільки вона не може забезпечити прийнятний термін окупності нових транспортних засобів. Водночас слід зазначити, що під час вибору маршруту необхідно підтримувати мережу малих елеваторів, характерним є те, що контроль якості складно організувати, потрібні маневрові локомотиви [54].

Крім того, до кожної тари додається копія сертифіката якості, карантинного сертифіката тощо, де чітко вказано кількість та якість зерна який знаходиться в контейнері. Крім того, зерно є товаром із сезонними ознаками, тобто їх кількість протягом року сильно змінюється. Зважаючи на це, особливістю контейнеризації є використання рухомого складу загального призначення, що дозволяє використовувати його не за призначенням при зменшенні кількості [55]. Крім того, будівництво платформи обходиться дешевше, ніж купувати новий зерновоз, а завдяки швидкому завантаженню та розвантаженню час простою скорочується в 2-3 рази.

З метою забезпечення ефективних перевезень на невеликі відстані зерна в центрі розвитку експортної логістики є впровадження безвагонної технології. Цей тип транспортного засобу являє собою комбінацію пневматичного причепа для авто і пари залізничних міні вагонів [56].

Уитома вага перевезень зерна річками поступово змінюється зі збільшенням обсягів перевезень. Однак через деякі обмеження розвиток внутрішнього водного транспорту сповільнюється. Тому ключовими напрямками розвитку в цій галузі є:

створення законодавчої бази для підвищення конкурентоспроможності внутрішнього водного транспорту;

ремонт шлюзів;

оновлення та збільшення флоту внутрішнього водного транспорту при дефіциті 150-200 суден;

робота щодо забезпечення необхідної глибини судноплавних річок.

Тому для оптимізації потоків продовольства в Україні необхідно звернути увагу на такі структурні складові логістичної інфраструктури:

Транспорт: Забезпечити розклад мережі, збільшити швидкість постачання та вантажно-розвантажувальних операцій, зменшити витрати за рахунок впровадження технології бімодального транспортування та покращити контейнеризацію, що застосовується до всіх видів транспорту та транспортних маршрутів, що стосується залізничного транспорту;

Складське господарство: збільшення швидкості завантаження зерновозів, забезпечення можливості сертифікації на елеваторах, оснащення відповідним обладнанням для забезпечення якості зерна, збільшення кількості елеваторів у зонах концентрації виробників, збільшення пропускної спроможності портів і терміналів;

ІТ-технології: скорочення часу обробки замовлень за рахунок покращення документообігу та впровадження єдиної інформаційної мережі.

Для усунення аналітичних проблем цієї роботи в логістичній інфраструктурі України необхідно посилити вплив адміністративних важелів, реалізацію регіональної політики та ефективність роботи логістичних парків.

Усі напрямки оптимізації зернових потоків вимагають дій для реалізації рішень, залежно від наявності змін та подальшого розвитку логістичної інфраструктури.

Реалізація маршруту залізничних перевезень відбувається за рахунок формування порожніх зерновозів на одній із сортувальних станцій маршруту обслуговування морського порту та транспортування його на технічну станцію для навантаження, а звідти ці вагони забирає поїзд і відправляє його на проміжну станцію. Після навантаження вони використовують технічний маршрут до технічної станції для розвантаження вантажу в порту. Розвиток контейнеризації залізничних перевезень вимагає виконання наступних дій:

побудувати залізничну станцію, спеціально призначену для завантаження та розвантаження контейнерів;
інформаційна підтримка;
покращити митне оформлення;

оптимізація розташування контейнерних терміналів.

Для великомасштабних перевезень потрібні контейнери відповідної кількості та якості. Зазвичай стандартний 20-футовий контейнер має вантажопідйомність 24 тонни і оснащений необхідним обладнанням, таким як облицювання контейнера з завантажувальним рукавом і захисна кришка для захисту дверей контейнера від тиску зерна.

На сьогоднішній день основною технологією цього виду транспортування є завантаження зерна в насипні контейнери, яке здійснюється за допомогою спеціальних пневматичних навантажувачів або стрічкових конвеєрів. Середній час завантаження контейнера становить 20-40 хвилин [57].

Виходячи з переваг контейнерних перевезень, можна сказати, що швидкість перевезення зерна за цією технологією є більш високою, а також гарантовано збереження вантажу, оскільки під час традиційної технології при перевалці порту бувають випадки коли зерно набирає вологи або зерно розкрадають працівники порту. Адміністрації портів транзитних країн не мають можливості повністю контролювати процес перевезення зерна, тому завдання вдосконалення контейнерних перевезень є дуже важливим і потребує адаптації до сучасних вимог.

Спосіб забезпечення бімодальних технології перевезення зерна полягає у створенні компаній з продажу технічних засобів та компаній-операторів, які надають такі транспортні послуги.

Формування маршруту здійснюється на кінцевій станції, яка передбачена платформою, а покриття знаходиться на одному рівні з рейками. Установка візка на колію та вивантаження візка з колії здійснюються необхідним для термінальних

робіт спеціальним обладнанням. На будівництво елеватора необхідно вкласти 10% вартості будівництва [58].

Незважаючи на стрімкий розвиток термінальної інфраструктури, технічні засоби на цих маршрутах окупаються за кілька років. На наступному етапі розвитку бімодальних технологій їх використання буде спрямовано на внутрішній ринок перевезень, пов'язаних із сільськогосподарськими районами та послугами малих і середніх міст, щоб по-новому розв'язувати локальні роботи, зосереджені на залізницях.

Щоб досягти успіху у внутрішньому водному транспорті, спочатку мають бути встановлені національні правила. Крім того, країні необхідно змінити навігаційний період річки, подовжити час навігації взимку, адаптувати систему до сучасних стандартів.

Тому впровадження зернообігових методів для реалізації розвитку дозволить знизити собівартість зерна та підвищити його конкурентоспроможність на зовнішніх ринках.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовані основні підсумки проведеного дослідження та викладені пропозиції, спрямовані на покращення ефективності використання експортного потенціалу зернової галузі України.

Зовнішня торгівля як фактор економічного розвитку в сучасних умовах є невід'ємною складовою міжнародних відносин та відіграє ключову роль у становленні та розвитку як економіки України, так і світової в цілому, при цьому її політична, соціальна та економічна сутність зростає. Проведений регресійний аналіз підтверджує, що між величиною експорту та економічним зростанням існує пряма лінійна залежність, тобто зовнішня торгівля в Україні, та зокрема, експорт товарів та послуг має суттєвий позитивний вплив для соціально-економічного розвитку країни.

Експортний потенціал варто розглядати як самостійну підсистему зовнішньоекономічної діяльності країни, місія якої полягає у забезпеченні конкурентних переваг вітчизняної продукції та у збільшенні її кількості на зовнішніх ринках.

Існування великої кількості методів оцінки експортного потенціалу обумовлено різноманітністю об'єктів оцінки, авторських методів і, головне, галузевою специфікою об'єктів дослідження. Нами було встановлено, що більшість науковців у цій галузі спираються на традиційні методи статистичного аналізу, на основі яких і була проведена оцінка експортного потенціалу зернової галузі України у розділі 2.2 даної магістерської роботи.

Аналізуючи світову кон'юнктуру зернового ринку було доведено, що протягом 2012/2013-2020/2021 МР світове виробництво зросло на 20%, світове споживання зерна – на 18%, обсяги пропозиції зросли на 23%. У структурі світового виробництва переважає виробництво кукурудзи, далі пшениця, після – ячмінь.

Основним виробником кукурудзи у 2020/2021 МР є США з обсягом виробництва –

360,25 млн. тон. Україна посіла шосте місце – 30,30 млн.тон. У 2020 році США очолила списоку країн-лідерів з обсягів експорту, експортувавши 36% світового експорту кукурудзи. Середня ціна на кукурудзу у 2020 році становила 165 дол.

США/тон. Основними виробником пшениці є країни Європейського Союзу та Китай. Найбільшими експортерами пшениці у 2020 році є Росі, США та Канада, що становить 45,8% загальної вартості експорту поживних злакових продуктів.

Україна займає п'яте місце у даному списку.

Дослідження ресурсного потенціалу зерновиробництва дає можливість стверджувати, що він є задовільним, адже ціна реалізації зерна та рентабельність

виробництва зростає, у 2020 році середня ціна реалізації зернових становила 4794,1 грн/тон, що на 24% вище, ніж у 2019 році, проте маржа змінюється недостатньо, адже разом з тим зростає й собівартість виробництва, де в структурі витрат переважають матеріальні витрати (найбільшу частку становлять витрати на мінеральні добрива).

При оцінці експортного потенціалу зернової галузі України було зафіксовано тенденцію росту виробництва та експорту зернових протягом 10 років. Обсяги експорту пшениці та ячменю у 2020 році зросли на 4%, порівняно з 2017 роком, а кукурудзи на 44%. У 2020 році за обсягом поставок в Україні лідувала кукурудза,

відвантаження якої складо 27,92 млн. тонн, що становить половину всього експорту зернових. Основними напрямками експорту у 2020 році є Китай, Єгипет, Індонезія, Іспанія та Нідерланди. Разом з тим, було встановлено що сучасні обсяги виробництва зерна втричі більші, ніж його споживання, зокрема це спровоковано

зменшення чисельності населення України та його динамічне зростання в світі, особливо у південно-Східній та Південній Азії. Загалом, сезон 2020/2021 виявився складнішим, порівняно з попереднім, оскільки у південних регіонах країни спостерігався неврожай, а порти та оператори логістики зіштовхнулись зі скороченням обсягів вантажів, разом з тим на це вплинула доволі нестабільна

кон'юнктура на світовому ринку зерна. Та незважаючи на всі складнощі, 2020/2021

рік пройшов досить успішно для інфраструктури та логістики, розвивались річкові перевезення та не спостерігалось затримок чи перешкод при транспортуванні зерна залізницею.

Серед шляхів стимулювання та посилення експортного потенціалу зернової галузі України виявлено: сприяння розвитку та ефективній роботі інфраструктури ринку зерна, особливо транспортної інфраструктури, модернізація залізничну систему та запровадити конкуренцію, продовжувати оновлення доріг, розвивати річку Дніпро як основний водний шлях для перевезення експортних вантажів; запровадження систематичного контролю якості зерна на всіх етапах виробничого процесу; впровадження новітніх технологій виробництва, забезпечення належної технічної оснащеності виробництва, використання досягнень агрохімічного напрямку ННП тощо.

В результаті проведеного аналізу визначено детермінанти підвищення конкурентоспроможності продукції, основними з яких є: будівництво, реконструкція та модернізація зернових сховищ та переробки; зміцнення репутації України; підвищення якості вітчизняного зерна; досягнення прозорості та передбачуваності на ринку.

У ході дослідження були обґрунтовані пріоритетні напрямки розвитку зернової логістики експорту, серед яких: маршрутизація напрямлень (для залізничного транспорту), контейнеризація перевезень (для усіх видів транспорту), використання бімодальних технологій (для залізничного), ремонт плізів та створення законодавчої бази (для внутрішнього водного транспорту). Шляхами забезпечення цього є: створення компанії для реалізації технічних засобів та компаній операторів, які надаватимуть послуги таких перевезень; формування на одній з сортувальних станцій обслуговування морських портів маршруту порожніх вагонів-зерновозів; забезпечення необхідної кількості платформ та контейнерів, залучення інвестицій, особливо у розвиток річкового транспорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіреєв О.П. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства: Навчальний посібник / Кіреєв О.П. – Москва, 1997. – 416 с.
2. Балабанов І. Т. Внешнеэкономические связи: Навчальний посібник / Балабанов І. Т, Балабанов А. І. – Москва, 2000. – 512 с.
3. Навчальні матеріали онлайн. Міжнародні економічні відносини. Структура, види і форми реалізації міжнародних економічних відносин. URL: http://pidruchniki.com/1298010839240/ekonomika/struktura_vidi_formi_realizatsiyi_mizhnarodnih_ekonomichnih_vidnosin#531 (дата звернення: 12.09.2021)
4. Рум'янцев А. П. Зовнішньоекономічна діяльність: Навчальний посібник / А. П. Рум'янцев, Н. С. Рум'янцева; М-во освіти і науки України. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. -375 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 15.09.2021)
6. Сімахова А.О. Аналіз впливу зовнішньоекономічних чинників на добробут населення України в умовах світових інтеграційних процесів : Наукова стаття канд. ек. наук : УДК 339.56.055 / Сімахова А.О. – Дніпро, 2016.
7. Власюк Т.О. Оптимізація імпортової політики як чинник зовнішньоекономічної безпеки / Т.О. Власюк // Проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 39-51
8. Мазаракі А.А. Стратегія посткризового розвитку зовнішньоекономічного сектора України: монографія: / А.А.Мазаракі, Т.М Мельник, В.В. Юхименко та ін.; за заг.ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 660 с.
9. Халафян А.А. STATISTICA 6. Статистический анализ данных / А.А. Халафян. – Москва: ООО «Биконом-Пресс», 2007. – 512 с.

10. Федякіна Л. Н. Международные экономические отношения, Москва, 2016. 461 с.
URL: <http://static.my-shop.ru/product/pdf/205/2047135.pdf> (дата звернення: 17.09.2021).

11. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/> (дата звернення: 19.09.2021)

12. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т. Мельник // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 1-2. – С. 241–271.

13. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Навч. посібник // 2-ге вид. — К.: Вікар, 2002. — С. 295.

14. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН Укр. В. П. Семиноженка, чл. кор. НАН України. Б. Є. Кваснюка. — К.: Фенікс, 2007. — Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки. — С. 126—127.

15. Фомішин С.В. Международные экономические отношения на рубеже тысячелетий: Навчальний посібник / Фомішин С.В. — Херсон, 2002. — 560 с.

16. Кириченко О. М. Експортний потенціал харчової промисловості України // Наукові праці Українського державного університету харчових технологій: К.: УДУХТ. – 1999. – № 5. – с. 66-69.

17. Завадський Й.С. Экономический словарь / Й.С. Завадський, С.В. Осовська, О.О. Юшкевич. — Київ, 2006. URL: http://library.nlu.edu.ua/poln_text/knigi/kondor/ekonomich_sl_2006.pdf (дата звернення: 22.09.2021).

18. Экономическая энциклопедия / Під ред. Л. І. Абалкіна; Ін-т економіки Рос. акад. наук. — Москва, 1999, — 432 с.

19. Байдала Н. М. Експортний потенціал: сутнісна характеристика, фактори формування та механізми стимулювання / Н. М. Байдала // Сучасні проблеми економіки і менеджменту : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції. — Львів, 2011. — С. 153–154.

20.Сущенко Е.А. Характеристика потенциала предприятия как экономической категории. Вісник Східноукраїнського національного університету. 2002. №5 (51). С. 239–244.

21.Ареф'єва О., Коренков О. Методичний підхід до визначення резервів загального потенціалу розвитку підприємства та управління ним. Економіст. 2003. № 9. С. 45–47.

22.Кунцевич В.О. Поняття фінансового потенціалу розвитку підприємства та його оцінки. Актуальні проблеми економіки. 2004. № 7 (37). С. 123–130.

23.Пітель Н.Я. Экспортный потенциал Украины та її АПК. Уманський національний університет садівництва URL.: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=273>. (дата звернення: 02.10.2021).

24.Гончар О.І., Кушнір Ю.О. Сучасний стан та тенденції розвитку експортного потенціалу України. Вісник Хмельницького національного університету. Хмельницький, 2010, Вип. № 6. Т. 4. С. 274-276.

25.Селезівова К.В. Аналіз використання експортного потенціалу машинобудівного комплексу України в контексті світових інтеграційних процесів. Економічний часопис. 2010. № 11-12. С. 68-73.

26.Закимова А.М. Приоритеты экспортного потенциала агропромышленного комплекса Республики Казахстан: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук. 08.00.05 / Казахский национальный аграрный университет. Алматы, 2010. 19 с.

27.Мазаракі А.А., Мельник Т.М. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі: монографія. К.: Київ. Нац. торг.-ек. ун-т, 2010. 470 с.

28.Branch A.E. Element of Export Marketing and Management. Second edition. Chapman and Hall, 1990 p. 316 с.

29.Кваша С.М., Голомша Н.Є. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку. Економіка АПК. 2006. № 5. С. 99-104.

30.Офіційний сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації. URL: <https://www.fao.org/> (дата звернення: 06.10.2021).

31.The statistics portal for Market data. URL: <https://www.statista.com/> (дата звернення 08.10.2021).

32.Офіційний сайт Міністерства сільського господарства США (USDA). URL: <https://www.usda.gov/> (дата звернення: 08.10.2021).

33.ТОП-10 країн-виробників пшениці у 2020/21 МР, 2021. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-stran-proizvoditelej-pshenitsy-v-202021-mg> (дата звернення: 11.10.2021).

34.Top 20 Largest Wheat Exporters in the World, 2021. URL: <https://beef2live.com/story-top-20-largest-wheat-exporters-world-0-206491> (дата звернення: 11.10.2021).

35.Wheat Imports by Country, 2021. URL: <https://www.worldstopexports.com/wheat-imports-by-country/> (дата звернення: 11.10.2021).

36.Global price of Wheat. URL: <https://fred.stlouisfed.org/series/PWHEAMTUSDA#> (дата звернення: 15.10.2021).

37.The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29971/LPI2018.pdf> (дата звернення: 15.10.2021).

38.Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.09.2021).

39.Новікова М.Ф. Економічний аналіз виробництва зерна на Житомирщині. Вісник ДАУ. 2003. №1. С. 306–313. URL: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/6720> (дата звернення: 22.10.2021).

40.Михайлов М. П. Аналіз тенденцій оснащення матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 9. С. 39–44.

41.Карта елеваторів України. URL: <https://elevatorist.com/karta-elevatorov-ukrainy> (дата звернення: 25.10.2021).

42. Офіційний сайт Української зернової асоціації. URL: <https://uga.ua/news/rejting-elevatornih-potuzhnostej-po-oblastyam/> (дата звернення: 25.10.2021).

43.20. Вартість послуг заготівельної діяльності філії АТ "ДІЗКУ" на 2020/2021 МР, грн. (з ПДВ). URL: <https://www.pzcu.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/tarufy-zagotivlya-1.pdf> (дата звернення: 25.10.2021).

44. Повний аналіз: експорт українського зерна у цифрах і назвах, 2021. URL: <https://agrogradv.com/polnuu-analiz-eksporta-ukrainskogo-zerna-v-cyfrach/> (дата звернення: 30.10.2021).

45. Експорт зернових з України: запаси кукурудзи, пшениці, соняшника – фактор Китаю. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/858-eksport-zernovih-z-ukrayini-zapasi-kukurudzi-pshenitsi-sonyashnika-faktor-kitayu> (дата звернення 30.10.2021).

46. Васильчук Т.Є. Сучасний стан та перспективи розвитку експорту зерна України до Китаю/Т.Є. Васильчук, Л.В. Діброва//Сучасний менеджмент: виклики та можливості: Тези доповідей II Міжнародна науково-практична онлайн-конференція студентів, аспірантів і молодих вчених. – Київ, 2021. – С. 108–111. <https://nubip.edu.ua/node/97126> (дата звернення: 30.10.2021).

47. JPMorgan та Goldman Sachs прогнозують «суперцикл» на нафтовому ринку, є й інші думки, 2021. URL: <https://bin.ua/news/economics/oilandgas/260678-jpmorgan-i-goldman-sachs-prognozuyut-supercikl.html> (дата звернення: 30.10.2021).

48. Офіційний сайт АПК Інформ. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/prices> (дата звернення: 04.11.2021).

49. Аби світ на нас не скаржився, 2021. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/abi-svit-na-nas-ne-skarzhivysya/> (дата звернення: 04.11.2021).

50. Нотифікації щодо якості українського зерна. У чому причини? URL: <https://uga.ua/news/notifikatsiyi-shhodo-yakosti-ukrayinskogo-zerna-u-chomu-prichini/> (дата звернення: 05.11.2021).

51. Бабан Т.О. Розвиток експортного потенціалу аграрних підприємств на ринку зерна ячменю: УДК 338.439:339 / Бабан Т.О. – Мелітополь, 2017. – 251 с.

52.Дорофєєв, О. В. Напрями нарощення експортного потенціалу підприємств зернової галузі України/Олександр Вікторович Дорофєєв // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 2. – С. 197–205 (дата звернення: 06.11.2021).

53.Форосянка В.С. Аналіз стану та проблем перевезень зерна залізничним транспортом/В.С. Форосянка, Н.М.Алексійчук. – Київ, 2020. – 112 с.

54.Рязанцев А. Фахівці рекомендували Укрзалізниці запровадження маршрутизації перевезень вантажів / Рязанцев // Agropolit.com. – 2020. – URL: [https://agropolit.com/news/15673-fahivtsi-rekomenduvali-ukrzalznitsi-](https://agropolit.com/news/15673-fahivtsi-rekomenduvali-ukrzalznitsi-zaprovadjennya-marshrutizatsiyi-perevezen-vantajiv--ryazantsev)

[zaprovadjennya-marshrutizatsiyi-perevezen-vantajiv--ryazantsev](https://agropolit.com/news/15673-fahivtsi-rekomenduvali-ukrzalznitsi-zaprovadjennya-marshrutizatsiyi-perevezen-vantajiv--ryazantsev) (дата звернення: 06.11.2021).

55.Козаченко, Д. М. Удосконалення технічного забезпечення та технологій експортних перевезень зернових вантажів в Україні / Д. М. Козаченко, Р. Г. Коробйова, Р. Ш. Рустамов // Вісн. Дніпропетр. держ. аграрно-економ. ун-ту. – 2015. – № 4. – С. 121–127.

56.Пшінько О.М. Бімодальні технології перевезень - ключ до нових сегментів транспортного ринку/Пшінько О.М., Мямлін С.В., Коробйова Р.Г., Козаченко Д.М, Фоскетт Ч.//Залізничний транспорт України, №5. 20-22 с.

57.Вернигора Р.В. Перспективи експортних перевезень зернових вантажів в контейнерах/Вернигора Р.В., Окороков А.М., Цупров П.С., Рустамов Р.Ш.//Транспортні системи та технології перевезень - 2018. - 22-30 с.

58.Мямлін С.В. Совершенствование зерновой логистики за счет внедрения бимодальных технологий/Мямлін С.В., Коробйова Р.Г., Малицкін В.В., Бесараб Д.А.//Транспортні системи та технології перевезень - 2017. - 69-77 с.

59.Чебан І.В., Діброва А.Д., Діброва Л.В. Формування та розвиток ринку біоенергії в Україні: монографія, Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2021 – 320 с.

60.Діброва А. Д., Діброва Л. В., Діброва М. А. Регулювання ринку зерна України в умовах глобальних викликів: монографія. К.: 2020 - 669 с.

61. Формування біоекономічного потенціалу сільського господарства України в умовах ризиків кліматичних змін /за ред. А.Д. Діброва; Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Ніжин: Видавець – ПП Лисенко М.М., 2017. – 256 с.

62. Strategic Imperatives for the Development of the Grain Market in Ukraine / Anatolii Dibrova, Larysa Dibrova, Maksym Dibrova / The Agricultural Policy and Agri-Food Value Chain Analysis: Economics, Management and Logistics. P. 216-225 // ISD 2020. International scientific days. May 13-15, 2020. Hungary and The Slovak republic. Link: <https://spu.fem.uniag.sk/isd2020/index.php/en/proceedings> (Last accessed: 27.04.2021).

63. Priority directions of development of export agrofood productions of Ukraine /Dibrova Anatolii, Dibrova Larysa, Dibrova Maksym //The Agri-Food Value Chain: Challenges for Natural Resources Management and Society». – Slovak University of Agriculture in Nitra, 2016. – P. 39-46. (WeB on Science). DOI: 10.15414/ISD2016.S1.02 (Last accessed: 22.05.2021).

64. Розвиток механізму регулювання ринку пшениці в Україні /Діброва А.Д., Діброва Л.В., Крилов Я.О., Діброва М.А. // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України /Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес/Редкол: С.М.Ніколаєнко (відп.ред.) та ін. – 2016. – Вип. 244. – С. 210 – 221.

65. Dibrova Larysa. Dibrova Anatolii, Dibrova Maksym. Competitiveness of Ukrainian Grains and Oilseeds in Terms of Diversification of Export //Towards Productive, Sustainable and Resilient Global Agriculture and Food Systems. Nitra, Slovak Republic, 2018. P. 38-50. DOI: 10.15414/ISD2018.S1.02 (Last accessed: 2.06.2021).

66. Стратегічні орієнтири розвитку ринку зерна та механізму його регулювання / Діброва А.Д., Діброва Л.В., Крилов Я.О., Діброва М.А. // Економіка АПК. - 2019. - № 6 - С. 26-35.

67. Dibrova Anatolii, Dibrova Larysa, Krylov Yaroslav, Dibrova Maksym. Strategic Directions for Development of Transport and Logistic Infrastructure of Grain Exports from Ukraine // Towards the Sustainability of Logistics in the Agri-Food Supply Chains, Poznań, 2019. – P.126-133.

68. Dibrova Anatolii, Dibrova Larysa, Krylov Yaroslav, Dibrova Maksym. Perspective development of the grain market and its regulation mechanism in Ukraine // Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy, Warsaw University of Life Sciences, №3. 2019, pp. 67–75. DOI: <https://doi.org/10.22630/ESARE.2019.3> (Last accessed: 02.09.2021).

69. Dibrova Larysa. Dibrova Anatolii, Dibrova Maksym. Competitiveness of Ukrainian Grains and Oilseeds in Terms of Diversification of Export // Towards Productive, Sustainable and Resilient Global Agriculture and Food Systems. Nitra, Slovak Republic, 2018. P. 38-50. (WeB on Science). DOI: 10.15414/ISD2018.S1.02 (Last accessed: 08.07.2021).

70. Діброва Л.В. Економічний розвиток: понятійно-категоріальний апарат // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес» (Редкол.: С.М.Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. – 2015. – Вип. 242. – С. 200–210.

71. Вакуленко О.О., Файчук О.М., Файчук О.В. Управління виробництвом як фактор підвищення економічної ефективності експорту зерна підприємств // Молодий вчений». №8 (72) серпень, 2019р. С.300-303 - <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2318> (дата звернення: 22.09.2021).

72. Дорош К.Г., Файчук О.М., Файчук О.В. Оцінка ступеня регіональної диверсифікації експорту зерна кукурудзи на підприємстві // «Young Scientist»

№7 (71) July, 2019 - 337-342 -

<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/7/67.pdf> (дата звернення: 12.06.2021).

73. Файчук О.М., Короткий Д.В. Головна детермінанта міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного зерна-пшениці // «Young Scientist» №11 (26). Part 2, november, 2015. С. 143-146 -

<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/11/65.pdf> (дата звернення: 15.04.2021)

74. Файчук О.М. Європейський орієнтир для сталого розвитку аграрного сектору економіки України // Європейські студії в Україні: здобутки, виклики та перспективи: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції

(м. Київ, 2 червня 2017 р.). – Київ: Українська Асоціація Викладачів і

Дослідників Європейської Інтеграції, Терек, 2017. – 416 с. -

<https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/Sbornyk-UEvropejski-Studiyi-v-Ukrayini.-Zdobutky-Vykloyky-ta-Perspektyvy-2017.pdf#page=337> (дата звернення: 04.09.2021).

75. Файчук О.М. Взаємозв'язок між викидами парникових газів і продуктивністю сільськогосподарських угідь в країнах-членах ЄС та в Україні // Біоекономіка і аграрний бізнес. - Том 12, №2. - 2021 -

<http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bioeconomy/article/view/15508> (дата

звернення: 20.10.2021).

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

Додаток А.1.

Результати розрахунків для моделі залежності обсягу ВВП на душу населення України від обсягів імпорту

Регресійна статистика						
Коефіцієнт множинної кореляції R		0,864580753				
Коефіцієнт детермінації R ²		0,747499879				
Нормований коефіцієнт детермінації R ²		0,663333172				
Спостереження (кількість років, за які проведено дослідження)		5				
Дисперсійний аналіз						
	df (кількість ступенів свободи)	SS (пояснена сума квадратів)	MS (дисперсія на 1 ступінь вільності)	F (фактичне значення розподілу Фішера)	Значимість F (критерій Фішера)	
Регресія	1	1303798,327	1303798,327	8,881182	0,058590875	
Залишок	3	440413,7649	146804,5883			
Усього	4	1744212,092				
	Коефі- цієнти	Стандартна похибка	t- статистика	P-Значення	Нижні 95%	Верхні 95,0%
Y- перетин	-664,915	1262,059	-0,52685	0,634771	-4681,3495	3351,5
X ₁	0,064041	0,021489	2,980131	0,058591	-0,0043475	0,1324

НУБІП України

Додаток Б.1
Рейтинг 10 регіонів з найбільшими елеваторними потужностями, 2019 р.

№ п/п	Область	Кількість елеваторів, шт.	Елеваторні потужності, млн. тон
1	Полтавська	72	4,5
2	Одеська	81	4,5
3	Вінницька	85	3,5
4	Дніпропетровська	78	3
5	Хмельницька	65	2,9
6	Харківська	75	2,6
7	Кіровоградська	57	2,5
8	Миколаївська	56	2,5
9	Черкаська	55	2,5
10	Сумська	53	2,3
	Всього по Україні	1164	

НУБІП України

Додаток Б.2
Структура прямих витрат на виробництво зернових культур, 2020 р.

	Витрати усього	Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати
Культури зернові та зернобобові – усього	144 500,5	72 737,9	8 997,2	62 765,5
<i>у тому числі</i>				
пшениця	56 494,4	29 773,6	3 806,6	22 914,2
кукурудза на зерно	70 663,4	34 027,4	3 915,6	32 720,4
ячмінь	11 509,6	5 952,3	826,1	4 731,2

Структура витрат за видами культур:

Культури зернові та зернобобові – усього	100%	50%	6%	43%
<i>у тому числі</i>				
пшениця	100%	53%	7%	41%
кукурудза на зерно	100%	48%	6%	46%
ячмінь	100%	52%	7%	41%